

Plan ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta

Etap II (2016)

Tom III Synteza planu ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta

| 1

**Opracowano w Zakładzie Krajobrazu Otwartego i Budowli Inżynierskich
Instytutu Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej**

Autorzy:

**Prof. ndzw.PK, dr hab. inż. arch. Zbigniew Myczkowski - kierownictwo naukowe,
generalny projektant**

mgr inż. arch. kraj. Karol Chajdys – metodyka i opracowanie plansz

dr inż. arch. Urszula Forczek-Brataniec – analiza uwarunkowań widokowych

**mgr inż. arch. kraj. Karolina Latusek – plansze tematyczne zieleni i układu komunikacji,
analiza mpzp**

mgr hist. Roman Marcinek – koordynacja merytoryczna, główny projektant

mgr inż. arch. kraj. Paulina Nosalska – analiza uwarunkowań widokowych

mgr inż. arch. Wojciech Rymusza-Mazur – analizy tematyczne

dr arch. kraj. hist. Andrzej Siwek – zagadnienia konserwatorskie,

uwarunkowania społeczne, analiza SWOT

**dr inż. arch. Krzysztof Wielgus – modele krajobrazowe, metodyka,
konsultacja naukowa**

Kraków styczeń-wrzesień 2016

Wstęp	3
Co to jest Plan Ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta	4
Cel sporządzenia Planu Ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta	5
Nowoczesność Planu Ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta	5
Części składowe planu ochrony	6
Etap I	6
Etap II	8
Wnioski w odniesieniu do ogólnego stanu krajobrazu	10
Przestrzeń publiczna	11
Przestrzeń półpubliczna	11
Wnioski natury administracyjnej.....	11
Wnioski w odniesieniu do uwarunkowań szczegółowych krajobrazu.....	12
Wskazania w sferze społecznej	12
Wskazania w sferze ochrony konserwatorskiej	14
Wskazania w sferze infrastruktury i komunikacji.....	22
Wskazania w sferze kształtowania walorów widokowych.....	26
Wskazania w sferze gospodarowania i kształtowania zieleni	28
Wskazania w sferze kształtowania ładu przestrzennego i estetyki.....	30
Wskazania w sferze polityki informacyjnej	31
Podsumowanie syntezy.....	32

ZAŁĄCZNIK

Metoda opracowania Planu ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta	35
Wykaz działań w poszczególnych zespołach ZWA-K	45
Typy działań przewidziane w ramach Planu Ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta	47
Diagramy operacyjne Planu Ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta	50

PLANSZA SYNTEZY PLANU OCHRONY PARKU KULTUROWEGO NOWA HUTA

Nowa Huta to miejsce na mapie Krakowa specyficzne. Żadna inna dzielnica nie ma tak wyraźnej samoidentyfikacji jak ta. Najpewniej wynika to z faktu, że przez lata była obszarem odrzuconym. To wynik procesów historycznych, które zadecydowały o znanym nam obliczu tej części Krakowa. Procesy, jakie zachodziły i zachodzą w Nowej Hucie, są ważne i interesujące z socjologicznego, kulturowego, historycznego i miastotwórczego punktu widzenia. Wymagają analiz, których wyniki będą publikowane i popularyzowane. Potrzebny jest też kompleksowy projekt dla Nowej Huty, nie tylko jej zabytkowej części, lecz dla całej dzielnicy. Jeśli przyzwoli się na utrwalanie szkodliwych mitów (np. że to obszar niebezpieczny, czemu przeczą policyjne statystyki), slamsowacenie przestrzeni, martwość ekonomiczną i kulturalną, popełniony zostanie niewybaczalny błąd.

Obecny wygląd i wartość zespołu urbanistycznego oraz krajobrazu kulturowego Nowej Huty to wynik przeszłych zdarzeń, które ukształtowały obraz współczesnego miasta. Na obszarze opracowania mamy do czynienia z czterema wyraźnymi fazami przekształceń historycznych:

- Przedhistoryczną, której wyrazem są stanowiska archeologiczne (do XII w.).
- Średniowieczno-nowożytną, dla której wiodący był obszar użytkowany rolniczo (XII–XIX w.).
- Militarно-przemysłową, gdy na obszar użytkowany rolniczo wchodziły elementy architektury militarnej, a na obrzeżach pojawia się kolej i zakłady przemysłowe (2. poł XIX w.–poł XX w.).
- Okres urbanizacji (po 1945 – trwa nadal), czyli czas budowy nowego miasta sprzęgniętego z kombinatem metalurgicznym oraz wszelkie cywilizacyjne skutki tej inwestycji.

Pełen zapis uwarunkowań historycznych został przedstawiony w części I opracowania. Wśród najistotniejszych procesów kształtujących dzisiejsze oblicze miasta należy wskazać, że Nowa Huta powstawała jako inwestycja „na surowym korzeniu”, ingerując w otwarty krajobraz rolniczy. Wchłonęła i zasymilowała przestrzeń historycznych podkrakowskich wsi, z obiektami rangi europejskiej (opactwo cysterskie i drewniany kościół św. Bartłomieja w Mogile) czy krajowej (park i dwór Jana Matejki w Krzesławicach). Wysoką rangę miały też i po części nadal mają stanowiska archeologiczne odkryte i przebadane w okresie budowy kombinatu i w latach późniejszych. Nowa Huta była początkowo traktowana jako znak rozpoznawczy nowoczesności, wizytówka nowego systemu politycznego.

W latach PRL, w warunkach „gospodarki planowej”, o przemianach zespołu decydowały plany krajowe (plany pięcioletnie), lokalne plany zagospodarowania przestrzennego, regulaminy spółdzielcze oraz respektowanie koncepcji przestrzennych związanych z początkami inwestycji. Wraz z wahaniami koniunktury gospodarczej, trudnościami z wykonawstwem i pozyskiwaniem materiałów budowlanych oraz łatwością pozyskiwania nowych terenów pod inwestycje zapewniało to stabilność zrealizowanego układu urbanistycznego oraz trwanie zabudowy w kształtach i formach nadanych w czasie budowy. Wystarczająca funkcjonalność realizacji i ich standard wykonawczy nie generowały potrzeb modernizacyjnych. Wyłom w stabilnym ładzie przestrzennym wprowadzały jedynie inspirowane ideologicznie i niefrasobliwe kompozycyjnie „czyny społeczne” związane z dogęszczaniem nasadzeń, spontanicznym kreowaniem nowohuckiej zieleni (jednak w ramach kontynuacji istniejących stref zieleni). Lata przełomu politycznego i gospodarczego nie sprzyjały zainteresowaniu Nową Hutą. Jako symbol mijającej epoki była usuwana w cień, trochę traktowana jak kłopotliwy przeżytek, balast systemowy w wymiarze ekonomicznym i społecznym. „Starość”, w pejoratywnym znaczeniu słowa.

Uchwała NR CIX/1642/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 czerwca 2014 r. w sprawie zamiaru utworzenia parków kulturowych na obszarze Gminy Miejskiej Kraków pn. „Park Kulturowy Nowa Huta” oraz „Park Kulturowy Stare Podgórze z Krzemionkami” jest wyrazem woli samorządu Krakowa, by objąć ochroną szczególnie istotne ze względów historycznych, kompozycyjnych i społecznych obszary miasta. Przypomnijmy, park kulturowy jest szczególną formą ochrony cennego krajobrazu historycznego, jest formą ochrony zabytków wprowadzoną w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. Istotą działań ochronnych jest identyfikacja i zdefiniowanie wartości, których owa ochrona ma dotyczyć. Identyfikacja wartości umożliwia następnie ich hierarchizację, waloryzację oraz określenie zagrożeń i procesów, którym owe wartości podlegają. Te ustalenia z kolei stają się podstawą diagnozy oraz zaleceń zawartych w programie ochrony parku kulturowego. Taka kolejność działań jest zgodna z wypracowaną metodą doskonaloną w sferze ochrony i zarządzania miejsc światowego dziedzictwa UNESCO oraz w oparciu o opracowania dla innych parków kulturowych, zwłaszcza dla Parku Kulturowego Stare Miasto w Krakowie¹.

Plan Ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta w Krakowie jest dokumentem Samorządu Miasta, określającym sposób gospodarowania: zarządzania i urządzania obszaru dawnej „starej” Nowej Huty – przede wszystkim w celu ochrony, częściowej renowacji i „dobrej kontynuacji” (za profesorami: Juliuszem Żórawskim i Januszem Bogdanowskim) postaci jego krajobrazu kulturowego. Krajobraz, rozumiany jako fizjonomia kulturowego i przyrodniczego środowiska Nowej Huty, traktowany jest jako najbardziej dosłowna synteza wszystkich procesów, rozgrywających się na tym terenie w perspektywie historycznej, kształtujących jego współczesność i przyszłość. Krajobraz, jako wartość nadrzędna, przedmiot troski i ochrony, i równocześnie jako najbardziej dosłowny wizerunek Nowej Huty – jest po prostu podmiotem planu ochrony.

Plan ochrony wynika z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 (z późniejszymi zmianami). Jest wyrazem woli i determinacji samorządu co do ustanowienia zasad gospodarowania na obszarze Nowej Huty, bardziej precyzyjnych, niż wynikać to może z Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego. Stworzenie i uchwalenie przez samorząd takich specjalnych zasad stosuje się na obszarach o wyjątkowych, występujących wspólnie, wartościach kulturowych i naturalnych, jako sposób wdrożenia zasad zintegrowanej ochrony i, szerzej, pełnej realizacji pryncypiów zrównoważonego rozwoju na tym niezwykle w swojej postaci krajobrazowej obszarze. Zgodnie z cytowaną ustawą, decyzją samorządu otacza się go specjalną opieką, tworząc w jego obrębie park kulturowy.

Park kulturowy jest najwyższym wyrazem odpowiedzialności samorządu za powierzony mu obszar. Nie jest jedynie zbiorem zakazów i nakazów, lecz zapisem optymalizacji procesów, kształtujących krajobraz obszaru, objętego parkiem. Stanowi zapis diagnozy oraz prognozy dynamicznego kształtowania tegoż krajobrazu. Plan ochrony skutkuje prawnie poprzez dokument prawa miejscowego, jakim jest Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego – w przypadku Nowej Huty zbioru kilku takich planów. Stanowi motywację i równocześnie uszczegółowienie zapisów planu miejscowego w zakresie ochrony i kształtowania wizerunku miasta, jednak nie jest dokumentem tożsamym z planem miejscowym. Stanowi, dopuszczone prawem (ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), jego rozwinięcie i uszczegółowienie.

¹ Z. Myczkowski, U. Forczek-Brataniec, K. Wielgus, *Plan ochrony Parku Kulturowego Stare Miasto w Krakowie w kontekście ochrony i planowania krajobrazu miasta*, [w:] *Planowanie krajobrazu: wybrane zagadnienia*, red. E. Przesmycka, Lublin 2013, s. 38-60; A. Siwek, *Kraków – historyczny zespół urbanistyczny. Ku nowej deklaracji wyjątkowej uniwersalnej wartości miejsca światowego dziedzictwa i monitorowaniu zachowania atrybutów wartości*, [w:] *Wyjątkowa uniwersalna wartość, a monitoring dóbr Światowego Dziedzictwa*, red. B. Szmygin, Warszawa 2011, s. 84-115; B. Szmygin (red.). *Systemy wartościowania dziedzictwa: stan badań i problemy*, Lublin 2015.

CEL SPORZĄDZENIA PLANU OCHRONY PARKU KULTUROWEGO NOWA HUTA

Plan ochrony skutkuje prawnie poprzez dokument prawa miejscowego, jakim jest Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego. Stanowi motywację i równocześnie uszczegółowienie zapisów planu miejscowego w zakresie ochrony i kształtowania wizerunku miasta, jednak nie jest dokumentem tożsamym z planem miejscowym. Stanowi, dopuszczone prawem, jego rozwinięcie i uszczegółowienie.

| 5

Plan ochrony Parku Kulturowego „Nowa Huta” sporządzono w celu uzupełnienia zapisów Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego w zakresach, których nie uwzględniają, lecz i nie zakazują przewidziane ustawowo, zasady planowania i zagospodarowania przestrzennego, wg których powstają plany miejscowe.

NOWOCZESNOŚĆ PLANU OCHRONY PARKU KULTUROWEGO NOWA HUTA

Plan ochrony Parku Kulturowego „Nowa Huta” sumuje spostrzeżenia i wnioski, wynikające z badań archiwalnych, bibliografii oraz prac terenowych, dotyczące stanu, tempa i kierunków przemian wyglądu Nowej Huty w Krakowie – w postaci jednego, syntetycznego opracowania.

Plan po raz pierwszy uwzględnia w takiej skali i zakresie problem widoczności, zarówno na- jak i z obszaru Nowej Huty, a także wewnętrznych powiązań widokowych – i odpowiedzialności za ich utrzymanie, ochronę, korektę i właściwe kształtowanie. Jest to jeden z najistotniejszych elementów, odróżniających plan ochrony parku kulturowego od miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Plan uwzględnia problem równoważności ochrony substancji kulturowej i przyrodniczej Nowej Huty, w tym wartości przyrodniczych ogrodów osiedlowych, parków, ogrodów dworskich i klasztornych (ogrody opactwa mogińskiego pozostające poza zakresem codziennej penetracji mieszkańców miasta oraz turystów).

Plan jest próbą zracjonalizowania stref oddziaływania decyzji konserwatorskich i architektoniczno-przestrzennych, tak, aby były one spójne dla organicznie jednolitych fragmentów miasta (np. proponuje się traktowanie ulic i placów łącznie z elewacjami otaczających ich budynków a także dostępnymi z tychże ulic wnętrzami kwartałów osiedli i ogrodami osiedlowymi). Dlatego też metoda podziału na części elementarne oraz ich analiza jest odmienna od przyjętej dla sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Plan ochrony jest próbą zdiagnozowania, prognozowania i kierunkowania przemian krajobrazu Nowej Huty w ujęciu dynamicznym. Nie jest więc analizą utrwalonego stanu aktualnego, statyczną oceną ich wartości i określeniem, równie statycznego, idealnego stanu docelowego, lecz próbą zdefiniowania procesów i ich konsekwencji.

ETAP I

W tej części opracowania zrealizowanej w 2015 zawarto identyfikację wartości dziedzictwa kulturowego Nowej Huty. We **wstępie** do opracowania opisano podstawowe elementy, które legły u podstaw przyjęcia przez władze miasta programu prac na planem: uzasadnienia utworzenia Parku Kulturowego Nowa Huta (wyjątkowa wartość miejsca), cele utworzenia Parku Kulturowego Nowa Huta, scenariusze zjawisk związanych z utworzeniem lub zaniechaniem utworzenia parku kulturowego. Dalej opisano cele dokumentu i jego rolę – poprzez edukację – jako perspektywicznego narzędzia ochrony. **Podstawa opracowania** to nie tylko weryfikacja i opis materiałów wyjściowych, ale także analiza granic Parku Kulturowego Nowa Huta oraz uzasadnienie delimitacji w świetle rozważanych wariantów. **Dotychczasowa ochrona walorów kulturowych, przyrodniczych i kształtowania krajobrazu Nowej Huty** to rozdział istotny, wskazujący na wieloletnie, choć zapewne niewystarczające, działania na rzecz ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego tej części miasta Krakowa. W części tej opisano takie działania jak wpisy do rejestru i ewidencji zabytków, przeszłe i bieżące działania konserwatorskie, ochronę planistyczną, znaczenie partycypacji społecznej (z identyfikacją interesariuszy). Odniesiono się także do działań na rzecz uznania Nowej Huty za Pomnik Historii oraz planów wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Niemal całość terenu proponowanego parku kulturowego jest chroniona decyzją Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków OZKr-IV/AS/69/2004 z 30 grudnia 2004 o wpisie do rejestru zabytków, nr A-1132 – urbanistycznego układu dzielnicy Nowa Huta w Krakowie jako reprezentatywnego przykładu urbanistyki socrealizmu w Polsce. Ponadto w rejestrze zabytków znajduje się zespół klasztoru w Mogile, tamtejszy kościół drewniany, dwór i park oraz budynki wokół placu Centralnego. Wpisano też zespół dworsko-parkowy w Krzesławicach. Znakomita większość obiektów architektonicznych z wszystkich wyżej wymienionych we wnioskach ogólnych faz rozwoju dzielnicy znajduje się w gminnej ewidencji zabytków. Z inicjatywy Gminy Kraków, pod nadzorem Miejskiego Konserwatora Zabytków, podejmuje się kolejne inicjatywy związane z ochroną substancji zabudowy układu urbanistycznego Nowej Huty ujętego w rejestrze zabytków. Ze względu na prekursorski charakter działań są one powiązane z szerokim rozpoznaniem badawczym i sukcesywnie modyfikowane w kontekście postępu badań i możliwości realizacyjnych. Od 2004 r. jest prowadzony konsekwentny proces odnowy elewacji obiektów architektonicznych według zatwierdzonego, kompleksowego programu, zleconego i nadzorowanego w fazie realizacji przez Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków Urzędu Miasta Krakowa. Prace są finansowane przez właścicieli obiektów. Miejski Konserwator Zabytków opiniuje i nadzoruje adaptacje i przekształcenia obiektów architektonicznych w obrębie obszaru objętego ochroną. Podsumowanie pierwszego etapu działań oraz prognozy odnośnie do kolejnych zawarto w Lokalnym Programie Rewitalizacji „starej” Nowej Huty, opracowanym na zlecenie Gminy Kraków. Działania te muszą być kontynuowane i w odpowiedni sposób finansowane. Podstawową ochronę daje „starej” Nowej Hucie obowiązujący Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego „Centrum Nowej Huty”². Dopelniają go, nawet jeśli nie wchodzą bezpośrednio w granice parku podobne dokumenty: mpzp „Dolina Dłubni-Krzesławice” – plan obowiązujący; mpzp „Dolina Dłubni – obszar sportu i rekreacji” – plan obowiązujący; mpzp „Dolina Dłubni – Mogiła” – plan obowiązujący; mpzp „Bieńczyce – Park Rzeczny Dłubni” – plan obowiązujący; mpzp „Osiedle Krzesławice” – plan obowiązujący; mpzp

² Przyjęty Uchwałą Nr XCII/1362/13 Rady Miasta Krakowa z 4 grudnia 2013 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „CENTRUM NOWEJ HUTY” w Krakowie – uchwała ogłoszona w dzienniku urzędowym województwa małopolskiego z dnia 16 grudnia 2013 r. poz. 7596.

„Mogiła” – plan obowiązujący; mpzp „Stare Czyżyny” – plan obowiązujący; mpzp „Bieńczyce Osiedle” – plan obowiązujący; mpzp „Bieńczyce – plac targowy” – plan obowiązujący; mpzp „Czyżyny Łęg” – plan sporządzany.

Szczególnie istotne dla przedstawienia procesów przeszłych są rozdziały: **Tradycja miejsca i jej zapis w krajobrazie** oraz **Nawarstwienia układu odnoszące się wprost do uwarunkowań historycznych**. W rozdziale **Geneza odrębności społeczności lokalnej** ukazano istotę procesów społecznych, które współtworzą współczesną tożsamość w wymiarze krajobrazowym i socjologicznym. Rozdziały **Analiza zasobu krajobrazowego w ujęciu Zespołów Wnętrz ARK** oraz **Modele krajobrazowe PK NH** zawierają metodyczne podsumowanie roli poszczególnych procesów urbanizacyjnych, społecznych i gospodarczych w kształtowaniu krajobrazu miejskiego Nowej Huty. Zastosowana metoda wyodrębniania modeli krajobrazowych³ umożliwiła stworzenie syntetycznego zapisu typów krajobrazu dokumentujących konkretne przemiany historyczne, działanie poszczególnych procesów cywilizacyjnych na danym obszarze. Analiza zasobu objęła m.in.: stan badań, tradycję miejsca i jej zapis w krajobrazie oraz historyczne nawarstwienia układu. Opisano układ przestrzenno-komunikacyjny, reliktów dawnych wsi wchłoniętych przez miasto. Wyróżniono i opisano wszystkie elementy składowe m.in.: Plac Centralny, Aleję Róż, siatkę ulic, osiedla mieszkaniowe. Osobne podrozdziały opisują miejsca i obiekty o szczególnym znaczeniu, charakterystyczne dla Nowej Huty wnętrza użytkowe i neony, system schronów, parki i tereny zielone oraz rzeźby plenerowe. **Analiza uwarunkowań widokowo-krajobrazowych** obejmuje uwarunkowania widokowe oraz powiązany z nimi układ przestrzenny. Pozwoliło to na szeroką prezentację zasobu wraz z analizą stanu istniejącego, procesów przeszłych i aktualnie trwających w krajobrazie Nowej Huty. Rangę materiałów wyjściowych dla drugiego etapu opracowania uzyskały w szczególności podział krajobrazu Nowej Huty na elementy podstawowe wraz z uzasadnieniem kryterium podziału oraz zidentyfikowane typy wnętrz architektoniczno-krajobrazowych i zbudowane modele krajobrazowe. Osobnego, obszernego komentarza wymagała **Metoda opracowania Planu ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta – typologia krajobrazu Parku Kulturowego Nowa Huta**. Składa się na nią zasób, czyli analiza stanu istniejącego, procesów przeszłych i aktualnie trwających w krajobrazie Nowej Huty oraz podział krajobrazu Nowej Huty na elementy podstawowe wraz z uzasadnieniem kryterium podziału. Objąsnił kryteria określania typów wnętrz architektoniczno-krajobrazowych, scharakteryzowano typy WAK oraz określono modele krajobrazowe Parku Kulturowego Nowa Huta. Etap I opracowania zakończyły wnioski do etapu II oraz obszerny, ale przefiltrowany przez uwarunkowania planu zestaw bibliografii. Z myślą o etapie II sformułowano wnioski dotyczące ogólnego stanu krajobrazu, przestrzeni publicznej i półpublicznej oraz wnioski natury administracyjnej.

Część pierwsza opracowania, dokumentacyjno-diagnostyczna, stała się podstawą do rozważań prezentowanych w drugiej, finalnej części opracowania. Przeprowadzone analizy wartości potwierdziły intuicyjne założenia, że wartość dziedzictwa kulturowego Nowej Huty jest wielowątkowa. Współtworzą ją układ urbanistyczny miasta idealnego, przenikający wcześniejsze uwarunkowania osadnicze, unikalna „galeria” rozwiązań architektonicznych z drugiej połowy XX w., wzbogacona peryferyjnymi obiektami o znacznie dawniejszej metryce historycznej i diametralnie odmiennej ekspresji stylowej (Mogiła, Krzesławice). Jednak wartość zespołu urbanistycznego i jego krajobrazów w przypadku Nowej Huty to coś bardziej złożonego niż tylko suma powiązań widokowych i wartości architektonicznych. Gdy zastosujemy analizę w duchu Deklaracji z Quebec

³ Metoda wypracowana przez zespół specjalistów architektury krajobrazu Politechniki Krakowskiej pod kierunkiem Z. Myczkowskiego, przy znaczącym udziale K. Wielgusa, została pozytywnie zweryfikowana w praktyce przy opracowywaniu Planu Ochrony Parku Kulturowego „Stare Miasto” w Krakowie.

mówiącej o ochronie ducha miejsca czy Karty z Quebec⁴, która dotyczy interpretacji i prezentacji miejsc dziedzictwa kulturowego, lub Rekomendacji o Historycznym Krajobrazie Miejskim (HUL)⁵, które kładą nacisk na postrzeganie wartości materialnych i niematerialnych łącznie, okaże się, że szczególną wartością jest tu miejscowa społeczność, jej trwałość w krajobrazie miejskim, związki emocjonalne i utożsamianie się z „małą ojczyzną”. Stąd we wnioskach i definiowaniu docelowej wizji terenów chronionych z mocą podkreśla się, że Nowa Huta ma być komfortową, potencjalnie ekskluzywną dzielnicą mieszkaniową, w której przestrzeń publiczna, zieleń, usługi i oferta kulturalna tworzą dogodne warunki do życia, a zabytkowe otoczenie zapewnia niepowtarzalną atmosferę i unikalną tożsamość miejsca. Celem polityki ochronnej powinno być zapewnienie wygody i bezpieczeństwa mieszkańcom, trwałości substancji zabytkowej i dostępności usług adresowanych do społeczności lokalnej. Taka wizja rozwoju przez ochronę, ze świadomym unikaniem przekształcania Nowej Huty w kolejne krakowskie centrum rozrywki (jakim de facto stały się Stare Miasto i Kazimierz), z poszanowaniem interesów mieszkańców, społeczności lokalnej, pozostaje w zgodzie z najnowszymi tendencjami rozwoju doktryny konserwatorskiej w skali globalnej. Takiej wizji Nowej Huty mają służyć analizy i wnioski zawarte w II części opracowania.

ETAP II

Zawiera rozdziały dotyczące waloryzacji i diagnozy zachodzących przemian w kontekście zidentyfikowanych wcześniej wartości, analizę procesów przeszłych i aktualnie trwających w krajobrazie Nowej Huty oraz wskazanie perspektywy kierunków przemian.

Waloryzacja i diagnoza zachodzących przemian to analiza procesów przeszłych i aktualnie trwających w krajobrazie Nowej Huty oraz określenie kierunków zmian. Znalazły się tu: analiza procesów przeszłych, analiza SWOT obszaru planowanego parku kulturowego oraz analiza procesów trwających. Osobny rozdział, z obszerną tabelą, poświęcono waloryzacji ekspozycji krajobrazowej obszarów Nowej Huty (waloryzacja, panoramy, wyniki badań na modelu cyfrowym oraz wnioski i wytyczne wynikające z badania ekspozycji krajobrazu). Sformułowano wytyczne dla przestrzeni publicznych i półpublicznych. W tym rozdziale umieszczono także wybrane przykłady zagrożeń dla walorów widokowych oraz układu przestrzennego. Obszerna tabela waloryzacji obszarów Nowej Huty pod względem historycznym i współczesnym zwizualizowana jako „Plansza waloryzacji zasobu” pozwoliła na określenie przewidywanych kierunków przemian.

Wytyczne w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego wynikające z oceny wartości umieszczono w rozdziale drugim. Wskazania ogólne dla obszaru PK Nowa Huta to: wskazania w sferze społecznej, w sferze ochrony konserwatorskiej (wzmocnienie systemu ochrony, wykaz budynków objętych ochroną w ramach MPZP, wykaz obiektów w szczególnym znaczeniu, propozycje programów badawczych i konserwatorskich), działania w zakresie urbanistyki oraz architektury i budownictwa (elewacje, termoizolacja, dachy, kolorystyk, wnętrza). Osobno potraktowano dziedzictwo archeologiczne. Wskazania sferze infrastruktury i komunikacji odnoszą się do systemu komunikacyjnego, parkingów i infrastruktury technicznej. Istotne z punktu widzenia planu

⁴ Deklaracja z Quebec, czyli Québec Declaration on the Preservation of the Spirit of Place, została przyjęta w Quebec, Kanada, przez 16 Zgromadzenie Generalne ICOMOS 4 października 2008, wraz z Kartą z Quebec, czyli The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites. Są to międzynarodowe dokumenty doktrynalne legitymowane powagą międzynarodowego ICOMOS jako dyrektywy optymalizacji ochrony dziedzictwa kulturowego w skali globu.

⁵ B. Szymgin, *Rekomendacja o Historycznym Krajobrazie Miejskim – wdrożenie zmiany paradygmatu w ochronie miast historycznych*, „Budownictwo i Architektura” (Lublin), R. 2013, vol. 12, nr 4, s. 117–126.

są wskazania w sferze kształtowania walorów widokowych, gospodarowania i kształtowania zieleni, kształtowania ładu przestrzennego i estetyki oraz polityki informacyjnej.

Tabelę wytycznych w zakresie ZWAK i modeli procesów przemian krajobrazu dla obszaru PK Nowa Huta obrazuje graficznie plansza wytycznych.

Plan ochrony PK NH obejmuje wykaz działań szczegółowych w poszczególnych ZWAK w formie materiału operacyjnego oraz tabelę integracji ustaleń MPZP i wytycznych planu ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta. Istotna jest identyfikacja wybranych problemów krajobrazu kulturowego w nawiązaniu do zapisów MPZP (w układzie ZWAK oraz w układzie osiedli i ciągów komunikacyjnych). Podrozdział poświęcono problemom dotyczącym zieleni.

Zgodnie z zawartą umową sformułowano **wytyczne do uchwały Rady Miasta Krakowa o utworzeniu Parku Kulturowego Nowa Huta oraz do MPZP na obszarze objętym parkiem kulturowym.**

W osobnym tomie dokumentacji umieszczono tabelaryczne zestawienia (bardzo obszerne i szczegółowe): wykaz działań szczegółowych w poszczególnych ZWAK, ustalenia w zakresie zieleni w MPZP w obszarze PK Nowa Huta (w układzie modeli krajobrazowych i ZWAK) oraz zaleceń ws. integracji ustaleń MPZP i wytycznych planu ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta. Immanentną częścią dokumentacji jest zestaw plansz, w skład którego wchodzi:

- Plansza 1: waloryzacja zespołów wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych.
- Plansza 2: waloryzacja w zakresie uwarunkowań widokowo-krajobrazowych ekspozycja czynna i bierna.
- Plansza 3: pozwolenia na budowę i decyzje wz z lat 2013-2016.
- Plansza 4: wytyczne w skali zespołów wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych.
- Plansza 5: plansza podstawowa Planu Ochrony Parku Kulturowego.
- Plansza 6: plansza syntezy Planu Ochrony Parku Kulturowego.

Tak zestawiony materiał z jednej strony wypełnia wymogi ustawowe dla opracowania planu ochrony parku kulturowego, z drugiej zaś jest faktycznym materiałem badawczym, diagnostycznym i strategicznym dla działań ochronnych w wybranym obszarze. Wśród mnogości opracowań historycznych i analitycznych dotyczących dziedzictwa kulturowego Nowej Huty prezentowany materiał wyróżnia się zarówno zastosowaną metodyką opracowania, jak i holistycznym, zgodnym z przywołaną podstawą doktrynalną spojrzeniem konserwatorskim. Intencją autorów opracowania jest dostarczenie zarządzającym Parkiem Kulturowym Nowa Huta kompletnego materiału pozwalającego na faktyczną i racjonalną realizację działań ochronnych. Zastosowana metoda analityczna złożona z identyfikacji zasobu, waloryzacji i formułowania wytycznych w połączeniu z zastosowaniem elementów systemów zarządzania (identyfikacja procesów i uwarunkowań, hierarchizacja celów, określenie zagrożeń i działań zaradczych, uwzględnienie relacji społecznych i perspektywy partycypacji), a szczególnie formułowanie zaleceń strategicznych w szerszym kontekście polityki ochronnej oraz szczegółowych w zakresie praktyki działań wśród historycznych krajobrazów i obiektów zabytkowych, pozwalają sądzić, że prezentowany dokument będzie miał faktyczne przełożenie na skuteczność i celowość działań ochronnych podejmowanych w Parku Kulturowym Nowa Huta.

1. Nowa Huta w swej generalnej strukturze nie uległa znaczącym zmianom na przestrzeni 75 lat jakie minęły od jej budowy . Układ urbanistyczny jest czytelny i zachowany w swych zasadniczych założeniach o wyraźnych trzech nawarstwieniach
 - fazy industrialnej
 - fazy socrealistycznej
 - fazy socmodernistycznej

osadzonych w kontekście krajobrazu o wcześniejszej proveniencji, głównie w dolinie Dłubni (Krzesławice, Mogiła) oraz na styku z pradoliną Wisły; Łakami Nowohuckimi oraz dalej - rozległymi powiązaniem widokowymi z pogórzem i górami
2. Zachowuje pierwotną zasadę układu urbanistycznego zespołu 26 komponowanych osiedli oraz czterech jednostek objętych terenem parku kulturowego, ale poza osiedlami, tj. Alei Solidarności wraz z Centrum Administracyjnym dawnego kombinatu, fragmentu wsi Krzesławice, Mogiła i zalewu nowohuckiego
3. Dla celów metodycznych planu ochrony parku kulturowego zidentyfikowano 15 modeli krajobrazowych, które obejmują 125 zespołów wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych
4. Struktura krajobrazu tych zespołów pozwala na wyodrębnienia 20 typów wewnątrz krajobrazowych, w których dominują wnętrza alej głównych i ulic zbiorczych oraz wnętrza śródblokowe w zabudowie zwartej i wewnętrznej socrealistycznej i socmodernistycznej
5. Dzisiejszy stan wymaga regulacji, porządkowania, i określenia reguł które odpowiednio skierują budzącą się w społeczeństwie energię i chęć ochrony i zmiany.
6. W Nowej Hucie daje się zaobserwować ruch i liczne inicjatywy społeczności , która pragnie dostosować przestrzeń do bieżących potrzeb i mód.
7. Uporządkowania wymaga w pierwszym rzędzie kwestia zieleni oraz komunikacji. Zieleni – przede wszystkim w zakresie regulacji pod względem kompozycyjnym i funkcjonalnym.
8. Komunikacja natomiast w odniesieniu do zachowania i pielęgnowania stref pieszych i samochodowych oraz rozwiązania problemu miejsc parkingowych.
9. W odniesieniu do dalszych faz opracowania planu ochrony parku kulturowego Nowa Huta – przewiduje się wskazaną już w obecnym etapie niewielką korektę granic parku po stronie południowo-zachodniej Alei Jana Pawła II.
10. Ponadto wskazuje się na konieczność rekompozycji Placu Centralnego, Alei Róż, rozwiązania strategii utrzymania, pielęgnacji i rekompozycji układu zieleni, rozwiązania problemu parkowania samochodów, a przede wszystkim przywrócenia klimatu krajobrazu kulturowego oraz wyrazu architektonicznego i urbanistycznego przestrzeniom publicznym: alejom, placom, ulicom, parkom i wnętrzom handlowym.

Wnioski w odniesieniu do powiązań widokowych i ekspozycji krajobrazu - w odniesieniu do przestrzeni publicznej i do przestrzeni półpublicznej

PRZESTRZEŃ PUBLICZNA

1. Wiodącym miejscem układu Nowej Huty jest Plac Centralny. Jest początkiem układu, wyrazistą przestrzenią. Swą formą potwierdza znaczenie i rolę jaką pełni w strukturze przestrzennej. Wraz z promieniście wyprowadzonymi ulicami tworzy szkielet funkcjonalno-kompozycyjny
2. Istotnych przeszkód wizualnych zaburzających strukturę placu nie ma, pierzeje tworzy architektura. Uporządkowania wymaga zagęszczająca się ilość słupów technicznych
3. Na placu dominują przeszkody funkcjonalne. Środek placu jest niedostępny, odizolowany komunikacją od przestrzeni publicznych. W chwili obecnej nie jest użytkowany zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.
4. Główne aleje przejęły funkcje komunikacyjną, co osłabiło ich siłę kompozycyjną
5. Nadmiernie wybudowana zieleń ogranicza ekspozycję, natomiast intensywność ruchu samochodowego i ogrodzenia torowisk przekształciły przestrzeń łączącą w barierę wprowadzającą silne podziały. Wizualnie i funkcjonalnie dominuje kierunek wzdłuż alei, kierunki i połączenia poprzeczne uległy ograniczeniu

| 11

PRZESTRZEŃ PÓŁPUBLICZNA

1. Segregacja ruchu kołowego i pieszego w przestrzeniach śródblokowych jest zachowana. Poruszanie w kwartałach jest swobodne, bezpieczne i bezkolizyjne
2. W przestrzeniach śródblokowych daje się zaobserwować proces podziału przestrzeni. Elementami dzielącymi są głównie budynki garaży, ogrodzenia i zieleń.
3. Pomimo przestronności terenów śródblokowych daje się zaobserwować brak wystarczającej ilości terenów rekreacyjnych i sportowych.
4. Występuje potrzeba lokalizacji parkingów zbiorczych
5. W przestrzeniach śródblokowych występuje silna sukcesja naturalna, znacznie ograniczająca użyteczną przestrzeń i ekspozycję.
6. Powiązania widokowe między osiedlami i kwartałami występują w osiach ulic i ścieżek, pozostałe zanikają w labiryncie zieleni.

WNIOSKI NATURY ADMINISTRACYJNEJ

1. Obszar proponowanego parku kulturowego niemal w 100% jest chroniona decyzją Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków OZKr-IV?AS/69/2004 z 30.12.2004 o wpisie do rejestru zabytków, nr A-1132 – urbanistycznego układu dzielnicy Nowa Huta w Krakowie jako reprezentatywnego przykładu urbanistyki socrealizmu w Polsce
2. Ponadto w rejestrze zabytków znajduje się zespół klasztoru w Mogile, kościół drewniany św. Bartłomieja, dwór i park oraz budynki wokół Placu Centralnego
3. Znakomita większość obiektów architektonicznych z wszystkich wyżej wymienionych we wnioskach ogólnych faz rozwoju dzielnicy znajduje się w gminnej ewidencji zabytków
4. Są jednak obiekty, które powinny być do tej ewidencji dołączone
5. Całość obszaru jest objęta sześcioma miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego

Powyższe akty prawa powinny być uzupełnione i wzmocnione o ustalenia, które zostaną opracowane w planie ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta.

1. Uwzględnienia strategii i gospodarki zielenią związaną zarówno z przestrzeniami komunikacji, jak i przestrzeni śródosiedlowych
2. Uwzględnienie potencjalnych powiązań widokowych, jako jednego z podstawowych warunków przywrócenia i kontynuacji pierwotnych założeń kompozycyjnych Nowej Huty
3. Uwzględnienie częściowej rekompozycji pierwotnych uwarunkowań i cech architektonicznych i urbanistycznych oraz ukierunkowania pro-krajobrazowych i pro-konserwatorskich inicjatyw społecznych I samorządowych

W konsekwencji – uzyskanie realnych przesłanek do skutecznego utrzymania i przywracania wizerunku Nowej Huty, które spełni między innymi wymagania odpowiadające kryteriom dla objęcia tego obszaru i fenomenu dziedzictwa kulturowego statusem Pomnika Historii.

WNIOSKI W ODNIESIENIU DO UWARUNKOWAŃ SZCZEGÓŁOWYCH KRAJOBRAZU

WSKAZANIA W SFERZE SPOŁECZNEJ

Ludzie są najważniejsi. Jeśli będą dobrze się czuć w swojej dzielnicy, będą bardziej skłonni do zainteresowania się otaczającymi murami, drzewami i ulicami. To specyficzna społeczność, ze swoją dumą, pamięcią historyczną i rzadkim przekonaniem wielu, że sami zbudowali swoje miasto. Ale pionierów ubywa, niezbędny jest zastrzyk nowej energii. W Nowej Hucie – jeśli się ją pozna – łatwo się zakochać. Dobrze jeśli obok miłości pojawi się też chęć zadbania o otoczenie, szanowania zabytków, dbania o rozwój. Władze mogą podjąć wiele działań, by wspierać aktywność mieszkańców, przeciwdziałać atomizacji społeczności. Powinny pamiętać, że mieszkańcy są także wyborcami.

- Zatrzymanie odpływu mieszkańców przez m.in. poprawę oferty spędzania wolnego czasu, wspieranie inicjatyw dla dzieci i młodzieży, aktywizację seniorów. Niezbędna jest rozbudowa oferty rekreacyjnej, modernizacja obiektów sportowych, obiektów związanych z edukacją, nauką i kulturą, doposażenie ich do współczesnych standardów.
- Stworzenie programu wspierającego możliwość udziału prywatnych właścicieli mieszkań w działaniach rewitalizacyjnych (niskooprocentowane kredyty np. na wymianę okien – może program w ramach NFOŚ?).
- Przyciągnięcie nowych mieszkańców, ludzi młodych, chociażby pracowników lokujących się w okolicach Muzeum Lotnictwa firm technologicznych. To zabieg o podwójnym znaczeniu – ożywienie dzielnicy, a zarazem zachowanie funkcji budynków (najlepszy poziom ochrony wartości kulturowych). Może zachętą będzie gwarancja, że jeśli kupisz mieszkanie, dostaniesz miejsce w żłobku i przedszkolu.
- Zatrzymanie procesu rosnącej anonimowości podmiotów działających w obszarze parku oraz obojętności mieszkańców wobec ich miejsca zamieszkania.
- Stały dialog społeczny, m.in. głosowanie nad drobnymi kwestiami angielską metodą żetonową, przygotowanie kampanii medialnej wyjaśniającej cele, zasady i przyczyny ochrony obszaru Parku Kulturowego (od identyfikacji wartości, do prawnych reguł współżycia i gospodarowania).

- Przekazanie którejs z nieużytkowanych kotłowni nie na komis używanych mebli (np. os. Górali), lecz na siedzibę organizacji pozarządowych wszelkiego typu. Utworzenie lokalnego centrum dialogu społecznego, zwłaszcza jeśli programy za wartość uważają „stowarzyszenia aktywnie działające na rzecz rozwoju dzielnicy” oraz cenią „gotowość mieszkańców do partycypacji w procesie rewitalizacji”. To do nich – oprócz szkół – powinno należeć np. budowanie świadomości ekologicznej mieszkańców.
- Wspólna siedziba, udostępniona przez miasto na skrajnie preferencyjnych warunkach, to pierwszy krok ku tworzeniu warunków sprzyjających wzmocnieniu lokalnej tożsamości, więzi społecznych, ułatwianiu działań na rzecz lokalnego środowiska (doradztwo w tworzeniu programów, wspieranie inicjatyw itp.) – wszystko to, co uczenie zwie się „wzmocnieniem partycypacji społecznej”. Wspólny dla ekologów, miłośników sąsiedzkich potańcówek, badaczy historii miasta, fanów przydomowej zieleni, kombatantów i mistrzyń wypieków sprzyja wzajemnemu zrozumieniu.
- Program społeczno-medyczny kierowany do ludzi starych. Więcej centrów rehabilitacyjnych, sportowych i fitness dedykowanych – przynajmniej w części – osobom starym. Modernizacja i rozbudowa placówek socjalnych i obiektów użyteczności publicznej (punktów doradczo-konsultacyjnych itd.).
- Przeniesienie do Nowej Huty przynajmniej części zajęć Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Letnia Akademia Seniora to dobry wstęp, ale powinny to być cykle i warsztaty całoroczne.
- Poprawienie dostępności przestrzeni publicznych dla osób niepełnosprawnych.
- Poprawa bezpieczeństwa, skuteczne przywrócenie instytucji dzielnicowego (choć dzielnica jest dużo bezpieczniejsza od Starego Miasta) i patrole (PIESZE!) straży miejskiej. Poczucie zagrożenie jest większe niż realne niebezpieczeństwo – obecność umundurowanych funkcjonariuszy poprawi samopoczucie mieszkańców, zwłaszcza osób starszych⁶. Pomoże to rozładować napięcia społeczne i wzmocni poczucie bezpieczeństwa.
- Poprawa nie nastąpi bez skutecznego systemu przeciwdziałania patologiom i wykluczeniu społecznemu⁷. Problemem pozostaje rosnące rozwarstwienie społeczne, często pociągające za sobą rozwój zjawisk patologicznych.
- Odtworzenie życia artystycznego – preferencje dla galerii sztuki, rzeczywiste wsparcie chwalonych i wymienianych w rozmaitych programach „prężnie działających instytucji kultury o zasięgu ponadlokalnym”. Kontynuacja tradycji lokalizacji pracowni artystycznych w Nowej Hucie jeszcze trwa; wymagają one popularyzacji i ewentualnego dofinansowania.
- Obiektywne myślenie o Nowej Hucie jako obszarze do życia – przełamanie stereotypu o najbardziej zanieczyszczonej części Krakowa. Oddzielenie faktycznych danych od subiektywnych odczuć. Z drugiej strony np. monitoring rzeczywistego poziomu hałasu, wymienianego często jako jedna z bolączek Nowej Huty.
- Lokale miejskie nie mogą stać puste, mogą zamieniać się w inkubatory przedsiębiorczości, w start-upy dla innowacyjnych firm.
- Stawka czynszu nie może być idolem, może niezbędna jest większa elastyczność. To jeden z powodów, dla których dzielnica obrasta budkami o wątpliwym kształcie i nieakceptowalnej estetyce. Stop monokulturze ciucholandów, aptek i banków.

⁶ Np. kontynuacja programu *Bezpieczny Kraków* oraz *Wieloletniego miejskiego programu przeciwdziałania przestępczości młodzieży*, poprawa warunków pracy Policji i Straży Miejskiej.

⁷ Zalecenia realizacyjne w m.in. *Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Krakowa na lata 2007-2013* oraz *Gminnego programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Innych Uzależnień na rok 2008* wraz z późniejszymi zmianami.

- Niezbędne jest utrzymanie usługowo-mieszkaniowego charakteru głównych osi i placów oraz zachęty do rewitalizacji placówek handlowych.
- Preferencyjne stawki czynszu za użytkowanie lokalu zrewitalizowanego na koszt właściciela lub najemcy.
- Preferencyjne stawki czynszu dla rzemiosła, ochrona istniejących zakładów i warsztatów.
- Zachęty do powstawania barów, restauracji, klubów czy kawiarni – zmiany stawek czynszu, podatku od nieruchomości, opłat za ogródki. Równocześnie pomoc miasta w negocjacjach ze wspólnotami mieszkaniowymi, które z zasady protestują, obawiając się hałasu, awantur etc. Finansowe i organizacyjne wsparcie lokalnych imprez, festiwali, koncertów – reklamowanie ich także w centrum Krakowa; współpraca mediów i instytucji miejskich. Letnie kino na świeżym powietrzu – przegląd filmów dokumentalnych.

WSKAZANIA W SFERZE OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

Niemal całość obszaru proponowanego parku kulturowego jest chroniona decyzją Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków OZKr-IV/AS/69/2004 z 30 grudnia 2004 o wpisie do rejestru zabytków, nr A-1132 – urbanistycznego układu dzielnicy Nowa Huta w Krakowie jako reprezentatywnego przykładu urbanistyki socrealizmu w Polsce. Ponadto w rejestrze zabytków znajduje się zespół klasztoru w Mogile, tamtejszy kościół drewniany, dwór i park oraz budynki wokół placu Centralnego. Wpisano też zespół dworsko-parkowy w Krzesławicach. Znacomita większość obiektów architektonicznych z wszystkich wyżej wymienionych we wnioskach ogólnych faz rozwoju dzielnicy znajduje się w gminnej ewidencji zabytków.

WZMOCNIENIE SYSTEMU OCHRONY

Z inicjatywy Gminy Kraków, pod nadzorem Miejskiego Konserwatora Zabytków, podejmuje się kolejne inicjatywy związane z ochroną substancji zabudowy układu urbanistycznego Nowej Huty ujętego w rejestrze zabytków. Ze względu na prekursorski charakter działań są one powiązane z szerokim rozpoznaniem badawczym i sukcesywnie modyfikowane w kontekście postępu badań i możliwości realizacyjnych. Od 2004 r. jest prowadzony konsekwentny proces odnowy elewacji obiektów architektonicznych według zatwierdzonego, kompleksowego programu, zleconego i nadzorowanego w fazie realizacji przez Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków Urzędu Miasta Krakowa. Prace są finansowane przez właścicieli obiektów. Miejski Konserwator Zabytków opiniuje i nadzoruje adaptacje i przekształcenia obiektów architektonicznych w obrębie obszaru objętego ochroną. Podsumowanie pierwszego etapu działań oraz prognozy odnośnie do kolejnych zawarto w Lokalnym Programie Rewitalizacji „starej” Nowej Huty, opracowanym na zlecenie Gminy Kraków. Działania te muszą być kontynuowane i w odpowiedni sposób finansowane. Ich celem musi być m.in.:

- Utrzymanie istniejącego systemu obszarowej ochrony konserwatorskiej.
- Konsekwentne, mimo przeciwności, działania na rzecz otrzymania przez obszar Parku Kulturowego Nowa Huta statusu Pomnika Historii.
- Dbalność o obiekty zabytkowe – od prac konserwatorskich po promocję. Ochrona najważniejszych budowli nowohuckich, m.in. przez regularne dofinansowanie ze środków SKOZK.

- Rozpoczęcie procedury wpisu do rejestru zabytków nieruchomych szerszej grupy obiektów⁸. Objęcie ścisłą ochroną budynków dawnej dyrekcji HiL czy Teatru Ludowego to konieczność chwili. Ewidencja zabytków tu nie wystarczy – cenne są wnętrza i wyposażenie.
- Przeciwdziałanie zatarciu detalu i wystroju architektonicznego, np. likwidacja kasetonów w sieniach przejazdowych, przywrócenie zniszczonych (np. Centrum C).
- Ochrona i utrzymanie charakterystycznych dla części dzielnicy murków i schodów – mają liczne ubytki, spękania, od niektórych odchodzi okładzina, są zawilgocone, niektóre się już rozsypują.
- Program przywracania utraconego lub zaprojektowanego, a niezrealizowanego detalu, np. w podcieniach placu Centralnego zawiesić żeliwne lampy, postawić wzorowane na dawnych latarnie.
- Program ochrony i rewaloryzacji elewacji budynków, na wzór program dla placu Centralnego.
- Powrót do festiwalu rzeźb plenerowych; rozszerzenie miejskiego programu konserwacji istniejącej rzeźby plenerowej.
- Celowe jest stworzenie bazy danych internetowej oraz poradnika (rozwiązania wzorcowe). Pożądane wspieranie finansowe właściwych rozwiązań ze strony miasta.
- Wprowadzenie skutecznie działającego systemu monitoringu. W przypadku parku kulturowego trzeba uwzględniać dwa jego typy:
 - monitoring stanu zachowania zasobu;
 - monitoring skuteczności działań zarządczych.

Monitoring bywa niesłusznie lekceważony, choć jest integralnym elementem procesu zarządzania; czynnikiem, który dostarcza informacji pozwalających weryfikować stan przedmiotu zainteresowania, skuteczność działań i optymalizować kolejne aktualizacje planów i dokumentów strategicznych. Monitoring, by był skuteczny, musi być realizowany w ściśle określonych obszarach i skalach, przez ustalony czas, ma być powtarzalny i zobiektywizowany. Wyniki powinny być sprowadzane do wymiernych i zestandaryzowanych danych. Konieczne jest gromadzenie danych z dwóch kategorii:

- dane liczbowe – stosunkowo łatwe do pozyskania, np. na podstawie rejestru spraw, pozwalają określić natężenie danego zjawiska;
- dane jakościowe – wymagają wstępnej interpretacji i klasyfikacji, co czyni ich pozyskiwanie bardziej czasochłonnym i wymaga zatrudnienia kwalifikowanych obserwatorów.

Jednak dopiero połączenie obu typów danych pozwala na kompleksowe analizy i formułowanie wniosków strategicznych. Analiza danych powinna następować zbiorczo, a wyniki należy wykorzystywać w kolejnych cyklach planistycznych. Za podstawowe aspekty działań zarządczych podlegające monitorowaniu należy przyjąć następujące cele planu:

- osiągnięte cele ochronne (krajobraz kulturowy),
- cele społeczne (zatrzymanie dezintegracji społecznej, przeciwdziałanie wykluczeniu),
- cele gospodarcze (ożywienie dzielnicy).

⁸ W tej chwili w rejestrze zabytków nieruchomych: decyzja Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków OZKr-IV/AS/69/2004 z 30.12.2004 o wpisie do rejestru zabytków, nr A-1132 – urbanistycznego układu dzielnicy Nowa Huta w Krakowie jako reprezentatywnego przykładu urbanistyki socrealizmu w Polsce; decyzja o wpisie klasztoru w Mogile A-20 z 7.03.1930 aktualnie A-1277/M oraz otoczenie klasztoru rej. A-1314/M z 5.11.2012; decyzja o wpisie do rejestru zabytków domu przy ul. Klasztornej 11 w Mogile nr A-693 z 28.03.1986; decyzja o wpisie kościoła św. Bartłomieja nr rej A-13 z 7.03.1930, aktualnie A-647/M; decyzja o wpisie dworku i parku w Krzesławicach A-330 i A-A-638 aktualia 21.03.1983; decyzja o wpisie kościoła w Krzesławicach (przeniesiony z Jawornika) nr rej. A-1025 z 25.02.1977; decyzje o wpisie budynków przy placu Centralnym im. R. Regana I budynku dawnego kina „Światowid”, nr rej. A-1431/M z 27.04.2015 oraz os. Centrum E1 nr rej A-1430/M z 29.05.2015. Zespół dworsko-parkowy w Krzesławicach został wpisany do rejestru zabytków pod nr. A-330 z 30.06.1961 i A-683 z 21.03.1983.

PROPOZYCJE PROGRAMÓW BADAWCZYCH I KONSERWATORSKICH

Nowa Huta ma za sobą lata zapomnienia. Teraz pora na „nowe otwarcie”. Szczęśliwie służby konserwatorskie pracowały tu przez lata, nie jest to więc przestrzeń, w której trzeba zrobić wszystko. Raczej pole do uzupełnień i niewielkich korekt, powtórzenia badań (czas płynie) wynikających ze zmieniającego się stanu wiedzy. Wiedzy, którą trzeba się dzielić. Stąd propozycja utworzenia internetowego **BANKU DOBRZYCH PRAKTYK** – strony www publikującej materiały informacyjne, przykłady gotowych, wzorcowych rozwiązań, powtarzalnych wytycznych, katalogi form i kolorów dla poszczególnych elementów składowych etc. Elementem składowym BDP muszą być poradniki dla właścicieli i wspólnot, na wzór brytyjskich informatorów, jak chronić dany typ zabytku, jak zachowywać walory Nowej Huty w skali detalu, architektury, zieleni i przestrzeni publicznych. To też pole do prezentacji analiz i dokumentów dotyczących obszaru parku⁹. Z programów, jakie powinny powstać pod auspicjami Miejskiego Konserwatora Zabytków, najważniejsze w tej chwili wydają się:

- program inwentaryzacji detalu architektonicznego,
- program inwentaryzacji i ochrony wnętrz publicznych (ponowienie i aktualizacja badań) z publikacją i katalogiem zachowanych elementów,
- program inwentaryzacji neonów i ich reliktyw,
- inwentaryzacja tablic pamiątkowych i kommemoratywnych,
- katalog form małej architektury (wraz z elementami infrastruktury).
- opracowanie projektu zagospodarowania wokół pomnika upamiętniającego pomordowanych przez zbrodniarzy hitlerowskich w 1943 r. oraz kapliczki Matki Boskiej z ok. 1870 znajdującej się na skrzyżowaniu ulic Wańkowicza i Polskiego Czerwonego Krzyża.

Wyniki badań powinny być bez zwłocznie dostępne na stronach internetowych Parku Kulturowego Nowa Huta. Są bowiem ważnym elementem kształtowania świadomości mieszkańców, określania znaczeń miejsc i obiektów. Szkoda, że nie są powszechnie dostępne dokumentacje już opracowane, wykonane przez znawców i sfinansowane z pieniędzy publicznych.

DZIAŁANIA W ZAKRESIE UKŁADU URBANISTYCZNEGO

Zadanie 1. Ochrona układu urbanistycznego w postaci struktury budynków, układu komunikacyjnego, przestrzeni publicznych i półpublicznych. Ochrona historycznej linii zabudowy, gabarytów i form architektonicznych. Cel ten to jedna z podstawowych funkcji parku kulturowego. Jest w pełni zgodny z zaleceniami MPZP, który mówi o zakazie lokalizacji nowych budynków, za wyjątkiem garaży (parkingów) podziemnych¹⁰.

Zadanie 2. Ochrona zagospodarowania i użytkowania przestrzeni i kubatur w celu zachowania charakteru mieszkalnego dzielnicy, z uwzględnieniem utrzymania infrastruktury kulturalnej,

⁹ M.in. W. Komorowski, E. Grochowska, „Nowa Huta. Studium urbanistyczno-konserwatorskie. Uwagi o przekształcaniach urbanistycznych i architektonicznych”, mps, Kraków 1992; W. Komorowski, „Plac Centralny w Nowej Hucie. Studium konserwatorskie”, mps, Kraków 1996; W. Komorowski, „Wnętrza użyteczności publicznej Nowej Huty czasów realizmu socjalistycznego (1949–1956). Ewidencja i wytyczne konserwatorskie”, mps, Kraków 2001; W. Komorowski, „Studium kolorystyki obiektów architektonicznych w najstarszej partii Nowej Huty”, mps, Kraków 2004.

¹⁰ Dopuszcza przy tym lokalizację elementów niezbędnych dla urządzenia i funkcjonowania terenu, takich jak: urządzenia budowlane, sieci i urządzenia infrastruktury technicznej, miejsca postojowe, dojazdy i dojścia piesze, zieleń, obiekty małej architektury. Modernizacja infrastruktury technicznej (instalacji doprowadzających media).

rekreacyjnej i usługowej ukierunkowanej na utrzymanie komfortu życia miejscowej społeczności, przy poszanowaniu form i historycznej substancji architektonicznej.

Zadanie 3. Ochrona i pielęgnacja sieci ciągów pieszych, rozbudowa tras rowerowych, spacerowych i terenów rekreacyjnych. Obranie kierunku rozwoju: Nowa Huta dzielnicą ekologiczną oferującą warunki dla zdrowego stylu życia.

Zadanie 4. Wprowadzenie strategii utrzymania i przywracania klimatu krajobrazu kulturowego oraz wyrazu architektonicznego i urbanistycznego przestrzeniom publicznym: alejom, placom, ulicom, parkom i wnętrzom handlowym, pielęgnacji i rekompozycji układu zieleni, rozwiązania problemu parkowania.

- Kategoryczny zakaz dogęszczania zabudowy na obszarze parku. MPZP także wprowadza zakaz lokalizacji nowych budynków, wyjątek czyniąc dla parkingów podziemnych. Wszelkie działania muszą uwzględniać określone parametry wskaźnika terenu biologicznie czynnego, maksymalnej wysokości zabudowy, wysokości zabudowy usługowej itp. Dopuszczalna jest lokalizacja elementów niezbędnych dla urządzenia i funkcjonowania terenu, takich jak: urządzenia budowlane, sieci i urządzenia infrastruktury technicznej, miejsca postojowe, dojazdy i dojścia piesze zieleń i obiekty małej architektury.
- Niedopuszczalna jest lokalizacja nowych budynków, co nie oznacza na wybranych obszarach zakazu przebudowy, remontu i modernizacji zgodnej z zapisami w MPZP lub innych dokumentach. Jednak na podstawie pozwolenia z 2013 r. budowany jest nowy blok na os. Kolorowym, przy rondzie Czyżyńskim, który zdewastuje charakterystyczny widok na zespół punktowców.
- Opracowanie zindywidualizowanych szczegółowych projektów zagospodarowania wnętrz osiedlowych, ze szczególnym uwzględnieniem zieleni, poprzedzone prawidłowym procesem konsultacji społecznych w skali osiedla.
- Zatrzymanie procesu radykalnego przekształcania np. kotłowni czy dawnych firm (np. na os. Krakowiaków) w bloki mieszkalne. Dobudowy tylko w zharmonizowanej stylistyce.
- Natychmiastowe zwiększenie nakładów na sprzątanie ulic i podwórek oraz utrzymanie zieleni.
- Kategoryczny zakaz zabudowy sieni wjazdowych – wprowadzenie ujednoczonego wzoru pachołków przegradzających.
- Utrzymania funkcji usługowej w parterach istniejących budynków mieszkalnych.
- Zakaz ogradzania bloków lub ich zespołów, zwłaszcza ogrodzeniami pełnymi, z wyjątkami opisanymi w MPZP: ogrodzenia terenów szkół, przedszkoli i żłobków (do 2,20 m), ogrodzeń wokół parkingów, trawników, skwerów, zieleńców (do wysokości 1 m), ogrodzeń dla boisk szkolnych, boisk służących rekreacji (powyżej 2,20 m).
- Likwidacja ogrodzeń wyższych niż 40 cm przy przedogródkach – musi obowiązywać zasada sadzenia roślinnych żywopłotów zamiast montażu ogrodzeń czy barier wokół terenów zieleni i trawników, mimo że grodzenie zieleńców dopuszcza MPZP.
- Niezbędne jest uregulowanie kwestii związanych z lokalizacją oraz wyglądem straganów i kiosków (te, które można, należałoby usunąć od razu¹¹, mimo zapisu w MPZP o utrzymaniu istniejących obiektów o funkcji usługowej¹²). Weryfikacja samowoli budowlanych, zakaz lokalizacji nowych kiosków i stoisk. Ustalenie wzoru i koloru kiosku. **Zeszepecono nimi niemal wszystkie skrzyżowania i ciągi komunikacyjne.** Budy stały się także miejscem mocowania pstrokatych, tandetnych reklam firm mających swe siedziby w osiedlach.

¹¹ Zwłaszcza te stojące w pobliżu ciągów komunikacyjnych i ważniejszych osi widokowych.

¹² MPZP zgadza się na utrzymanie, przebudowę i remont istniejących obiektów handlowych – kiosków, ale tych, o których mowa w ustaleniach szczegółowych i oznaczonych odpowiednio na Rysunku Planu; określa też obowiązek ich kolorystycznej harmonizacji – odcienie brązu, zieleni lub szarości.

- Weryfikacja usytuowania, barwy i natężenia oświetlenia ulicznego to z jednej strony poprawa wystroju przestrzeni publicznych, z drugiej – zwłaszcza w miejscach leżących na uboczu – element podnoszenia poziomu bezpieczeństwa.
- Poprawa jakości otoczenia mieszkaniowego poprzez odpowiednie wyposażenie wnętrz kwartałów (place zabaw dla dzieci, miejsca odpoczynku i spotkań mieszkańców itp.).
- Opracowanie zindywidualizowanych szczegółowych projektów zagospodarowania wnętrz osiedlowych, dostosowanych do współczesnych potrzeb mieszkańców, poprzedzone prawidłowym procesem konsultacji społecznych w skali osiedla. **Stop samowoli! Także samowoli służb drogowych!**
- Uporządkowanie istniejącej małej architektury, elementów wstawianych w miarę zużywania się starych – wzorniki określają jednolity wzór ławek i koszy na śmieci, lamp, ławek, ogrodzeń, trzepaków itd. Czy nie wrócić miejscami do poczciwych, betonowych misiów, które stały obok przedszkoli i szkół, ucząc dzieci, że istnieją kosze, a o wspólną przestrzeń trzeba dbać.
- Opracowanie miejscowo zindywidualizowanych projektów nowej małej architektury wraz z elementami infrastruktury, wzbogacające zasób istniejących elementów, odwołujące się lub stanowiące interpretację zachowanych oryginalnych wzorów.
- Estetyzacja wiat śmietnikowych: obsadzenie zielenią (pnącza), modernizacja, zmiana lokalizacji. Przemysłane wyznaczenie miejsc lokalizacji zbiorników na surowce wtórne, które w sposób wyjątkowo brutalny widoczne są w kameralnych przestrzeniach osiedli. Czy muszą one funkcjonować w przestrzeni publicznej w chwili, gdy obowiązują nowe regulacje w gospodarce odpadami? Czy nie mogą być ustawiane w wyznaczonych miejscach, poza obszarem ochronnym?

DZIAŁANIA W ZAKRESIE ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

Zadanie 1. Ochrona krajobrazu kulturowego poprzez przeciwdziałanie ingerencji w formę architektoniczną obiektów zabytkowych bądź zakłócającej ich ekspozycję przez nadmierną rozbudowę działalności handlowej i usługowej oraz modernizacyjnej, ingerującej lub zakłócającej możliwość ekspozycji przestrzeni publicznej lub sprzecznej z tradycją kulturową i związaną z nią estetyką.

Zadanie 2. Zachowanie, rewaloryzacja i modernizacja substancji budowlanej jako elementu zespołu urbanistycznego o szczególnych wartościach i znaczeniu historycznym, architektonicznym i przestrzenno-funkcjonalnym.

ELEWACJE

Przy odnawianiu elewacji budynków nakazuje się powrót do stanu pierwotnej kompozycji kolorystycznej osiedli oraz poszczególnych budynków, na podstawie przeprowadzonych prób kolorystycznych. Stolarka okienna czy bramna oraz ślusarka lokali użytkowych stanowi integralną część wystroju elewacji i współdecyduje o wartościach zarówno obiektu, jak i pierzei ulicznych w obrębie zabytkowego układu urbanistycznego. Pewne zniekształcenia w tym zasobie, szczególnie drzwi, dokonało się w momencie łatwej dostępności na rynku ślusarki aluminiowej i obramień z PCV w latach 90. XX w. Obecnie elementy te także podlegają ochronie, zarówno pod względem materiału, formy, jak i kolorystyki.

- Uczytelnienia pierwotnej artykulacji (pionowej i poziomej) elewacji – według wskazań konserwatorskich (zob. internetowy Bank Dobrych Praktyk).

- Nakaz stosowania materiałów wykończeniowych nawiązujących do historycznych, z zastosowaniem: tynków szlachetnych, lastryka, kamienia, zarówno w odniesieniu do elewacji budynku, jak również poszczególnych jej elementów architektonicznych (cokoły, portale, kolumny, schody, pochylnie, murki itp.).
- Uporządkowanie zabudowy balkonów i logii – według wskazań konserwatorskich (zob. internetowy Bank Dobrych Praktyk).
- Przywrócenie tralek na dachach, m.in. na placu Centralnym (z zachowaniem tzw. zegara – powszechnie rozpoznawanego czasomierza elektrycznego umieszczonego na bloku Centrum D) – działania na podstawie programów konserwatorskich.
- Usunięcie z elewacji wszystkich elementów dodanych (kosze na ulotki, tablice ogłoszeniowe) i przeniesienie ich do bram, a domofonów na boczne ściany portali.
- Zakaz zamurowywania okien.
- Zakaz umieszczania na elewacjach agregatów klimatyzacyjnych.
- Wymiana obłachowań gzymsów na „antyptasie” kolce w neutralnym kolorze (ecopic) lub polietylenowe siatki.
- Uporządkowanie przebudowanych wejść do budynków – likwidacja dodanych elementów. Ujednolicenie form daszków nad bramami (zob. internetowy Bank Dobrych Praktyk).
- Zakaz bezplanowej zabudowy logii i balkonów, z koniecznością likwidacji istniejących.
- Ujednolicenie i systematyczna wymiana stolarki okiennej na nową, zgodną z pierwotną formą (podziały) – sporządzenie katalogu typów okien dla poszczególnych osiedli; działania na podstawie programów konserwatorskich (zob. internetowy Bank Dobrych Praktyk).
- Zakaz zmiany pierwotnej formy i rozmiarów otworów okiennych i podokapowych i strychowych. Nakaz stosowania zasady symetrii, rytmu, podziałów, szerokości i osi kompozycyjnych dla otworów stolarki okiennej i drzwiowej w przypadku rozbudowy, przebudowy lub nadbudowy w istniejących budynkach.
- Forma i kolorystyka krat okiennych (katalog – ujednolicenie wzoru według pierwotnych założeń) – dopasowanie do koloru elewacji (zob. internetowy Bank Dobrych Praktyk).
- Zakaz stosowania kasetowych rolet zewnętrznych.
- Zachowanie lub przywrócenie pierwotnej formy cokołów – działania na podstawie programów konserwatorskich.

TERMOIZOLACJA

Termoizolacja¹³. Termomodernizacje zewnętrzne są dopuszczalne wyłącznie w przypadku, gdy budynek nie posiada dekoracji architektonicznej lub wystrój elewacji jest bardzo skromny. W przypadku występowania szlachetnych tynków, np. na cokołach lub portalach, elementy te są wyłączone z ocieplenia. Natomiast przy prostych dekoracjach, np. w postaci prostych gzymsów lub opasek okiennych, są one odtwarzane w nowej substancji. W partiach budynków, na których występują szlachetne wyprawy tynkarskie, dąży się przede wszystkim do ich odczyszczenia, co jednak

¹³ Termoizolacja jest problemem szerszym. Nie ma od niej odwrotu, jest pilna konieczność ograniczenia swobody wspólnot w tej mierze. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. z 2013 r., poz. 1409 ze zm.) z dniem 1.03.2015 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 1200) zmienia niektóre swoje unormowania prawne. Zmiana stanu prawnego jest spowodowana koniecznością: 1) transpozycji dyrektywy Rady 92/57/EWG z dnia 24 czerwca 1992 r. w sprawie wdrożenia minimalnych wymagań bezpieczeństwa i ochrony zdrowia na tymczasowych lub ruchomych budowach (ósma szczegółowa dyrektywa w rozumieniu art. 16 ust. 1 dyrektywy 89/391/EWG) (Dz.Urz. WE L 245 z 26.08.1992, str. 6; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 5, t. 2, s. 71); 2) transpozycją części postanowień dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/31/UE z dnia 19 maja 2010 r. w sprawie charakterystyki energetycznej budynków (Dz. Urz. UE L 153 z 18.06.2010, str. 13).

nie zawsze przynosi pozytywne rezultaty, gdyż silnie zabrudzone partie związane z wierzchnią warstwą tynku tworzą plamy.

- Zakaz docieplania zewnętrznego budynków w sposób powodujący zacieranie się artykulacji architektonicznej i detali architektonicznych. Sama termoizolacja wewnątrz jest niezbędna ze względu na niski poziom efektywności energetycznej budynków.
- Zakaz stosowania na elewacjach gotowych elementów styropianowych – pseudo gzymsów.
- Zakaz likwidacji parapetów podokiennych podczas termomodernizacji.
- Zakaz zmiany profilów i głębokości gzymsów podczas termoizolacji.
- Ochrona artykulacji elewacji; zakaz wypełniania uskoków styropianem, „domurowywania” elementów, np. pilastrów.

DACHY

- Nakaz utrzymania historycznej formy dachów, zgodnej z zaleceniami wyszczególnionymi w MPZP¹⁴.

KOLOR

Na warstwach ocieplenia stosuje się kolor jak najbardziej zbliżony do pierwotnego celem zachowania kolorystyki osiedli.

- Nakaz utrzymania i stosowania jednolitej kolorystyki elewacji, z zaleceniem stosowania tynków szlachetnych w odcieniach kolorów nawiązujących do pierwotnie stosowanych i projektowanych; dopuszcza się stosowanie różnego stopnia nasycenia kolorem, zgodnie z historyczną kompozycją, polegającą m.in. na stosowaniu ciemniejszych odcieni barw na najniższych kondygnacjach – wymagane jest trzymanie się zaleceń kolorystycznych podanych w studium kolorystycznym oraz w szczegółowych zaleceniach konserwatorskich (zob. internetowy Bank Dobrych Praktyk).
- Stała współpraca miasta z właścicielami i wspólnotami przy malowaniu elewacji całych kompleksów blokowych – program dotacji.
- Dopuszcza się zróżnicowanie barwne na cofniętych lub wysuniętych partiach fasad (cokoły, pilastry, belkowania, obramienia okien) i innych elementach podziałów pionowych i poziomych oraz na elewacjach przewiązek nad pasażami, zgodnie z historyczną kompozycją – wymagane jest ścisłe trzymanie się zaleceń kolorystycznych podanych w studium kolorystycznym.
- Ujednolicenie kolorystyki balkonów i logii – wprowadzenie wymogu konsultacji z konserwatorem (zob. internetowy Bank Dobrych Praktyk).
- Kategorie zakaz malowania fragmentów elewacji, np. wokół sklepów, łuków bram, pilastrów, odnawiania wyłącznie parterów.

¹⁴ Nakaz zachowania istniejącego kształtu dachów, z możliwością doświetlenia poddaszy poprzez lukarny lub okna połaciowe pod warunkiem: a) stosowania osiowania lukarn i okien połaciowych z otworami okiennymi i drzwiowymi na niższych kondygnacjach, lub symetrycznie (osiowo) względem kompozycji elewacji budynku; b) stosowania jednolitej formy lukarn na danym budynku, z zaleceniem stosowania lukarn jednospadowych lub trzyspadowych; c) dla lukarn trzyspadowych stosowania jednakowego kąta nachylenia połaci lukarn i dachów; d) dachy lukarn nie mogą się łączyć; e) w jednej lukarnie dopuszcza się maksymalnie dwa okna; f) stosowania minimalnej odległości lukarn od ścian szczytowych wynoszącej 1,5 m; g) lokalizowania kalenic lukarn min. 0,5 m poniżej głównej kalenicy dachu; h) lokalizowania wszystkich okien połaciowych na jednej wysokości; i) stosowania okien połaciowych o jednakowej wielkości.

Wnętrza obiektów publicznych projektowano z wyjątkową starannością. Wiele z nich stworzono w pracowni prof. Mariana Sigmunda. Nowa Huta ściągnęła najlepszych projektantów i specjalistów. Jedni zajęli się architekturą, inni urbanistyką, jeszcze inni wnętrzami. Bo wszystko miało do siebie pasować. Szkoda, że niewiele z nich ocalało do naszych czasów. A według przewodnika z roku 1959 mieszkańcy korzystali z prawie 100 sklepów spożywczych oraz „Delikatesów” na os. Centrum C, sześciu restauracji, czterech kawiarni, czterech barów, sześciu kin i ponad 80 sklepów branży przemysłowej i galanteryjnej. Wiele wnętrz zniszczono na naszych oczach. Działania były spóźnione. Wnętrza sklepów, urzędów pocztowych, dawnych kin czy domów kultury nie są chronione. Wyjątek stanowią sklepy wokół placu Centralnego, na parterach budynków wpisanych do rejestru pod numerem A-1431/M. Te prawo bierze pod ochronę.

- Niezbędny jest odrębny program inwentaryzacji lokali sklepowych, poczt, restauracji etc. Poszukiwanie zachowanych relikwów. Zadanie wykonawcy wskazanego przez Miejskiego Konserwatora Zabytków.
- Podniesienie świadomości mieszkańców, użytkowników i najemców co do wartości zachowanych wnętrz.
- Stworzenie szlaku nowohuckiej modernistycznej architektury wnętrz.
- Udostępnienie wybranych wnętrz, np. Centrum Administracyjnego, na zasadzie okresowego zwiedzania dla grup z przewodnikiem, jak to ma miejsce w Willi Tugendhatów Miesa van der Rohe w Brnie czy willach A. Loosa w Pilźnie i Pradze.

DZIEDZICTWO ARCHEOLOGICZNE

Nowa Huta może poszczycić się jednym z najznakomitszych świadectw pradziejowej świetności. Jest nim Kopiec Wandy, owiany legendami, wciąż nie w pełni zinterpretowany wyrazisty ślad przeszłości w lokalnym krajobrazie kulturowym. Lecz to nie jedyny element dziedzictwa archeologicznego obecny w granicach Nowej Huty. Tradycja osadnicza sięga tu okresu neolitu, co potwierdziły badania archeologiczne przeprowadzane przy okazji budowy kombinatu oraz osiedli mieszkaniowych¹⁵. Pozostałości dawnych osad odnaleziono m.in. w okolicach placu Centralnego i Szpitala im. Żeromskiego. Ślady bogatej historii do dziś można odnaleźć w nowohuckim krajobrazie kulturowym, choć nie są one tak oczywiste, jak zabytki późniejszych epok. Charakterystykę pradziejowych procesów osadniczych i typologię znalezisk przedstawiono w części I niniejszego opracowania, w rozdziale historycznym, w podrozdziale Faza przedhistoryczna. Pod względem konserwatorskim oprócz dokumentacji i zbiorów w Muzeum Archeologicznym, podstawą do identyfikacji dziedzictwa archeologicznego wybranego obszaru jest ewidencja konserwatorska w postaci AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski). Jest to dokumentacja rękopiśmienna w dyspozycji służby konserwatorskiej.¹⁶ Dla interesującego nas obszaru jest to arkusz AZP nr 102–57.

W ewidencji archeologicznej dla tego obszaru odnotowano wytyczne konserwatorskie: „Z konserwatorskiego punktu widzenia cały opisany obszar winien być kontrolowany z racji powstawania nowych inwestycji, wszelkich robót ziemnych, remontów prowadzonych na otwartym terenie. Szczególnie dotyczy to takich stanowisk, jak: [...] rejon Szpitala im. Żeromskiego, stanowiska

¹⁵ J. Marciniak, *Pradzieje Nowej Huty, Igołomi i Witowa*, Kraków 1968, s. 64; S. Buratyński, *Dwudziestolecie badań archeologicznych na terenach Huty im. Lenina i Nowej Huty*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. XXII, 1970, s. 253–254; M. Miežian, *Nie od razu Nową Hutę zbudowano. Dzieje Regionu Kraków-Wschód od 5. tysiąclecia p.n.e. do 1947 roku*, Kraków 2002.

¹⁶ AZP 102–57 w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz AZP 102–57, teczka w Archiwum NID w Warszawie.

w Krzesławicach¹⁷. Szczegółowa, zaktualizowana ewidencja stanowisk archeologicznych oraz stref ochrony archeologicznej odnotowana jest w obowiązujących planach zagospodarowania przestrzennego. Plany powinny zawierać też precyzyjne wskazania co do nakazów i ograniczeń związanych z odnotowaniem obiektów lub stref ochrony archeologicznej¹⁸.

Wzorcowy zapis w tym względzie znajdujemy w obowiązującym MPZP „Dolina Dłubni-Krzesławice”. Dla stanowisk archeologicznych wprowadzono ograniczenie zawarte w § 13 „Ustalenia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”. [...] w punkcie 4: W celu ochrony zabytków archeologicznych, realizowanej na podstawie przepisów odrębnych: 1) obejmuje się ochroną i oznacza na Rysunku Planu stanowiska archeologiczne wpisane do ewidencji zabytków, opisane w następujący sposób: nr stanowiska w obszarze (nr stanowiska w miejscowości): [...]; 2) na obszarze stanowisk archeologicznych, o których mowa w ust. 4 pkt 1, przed rozpoczęciem robót budowlanych obowiązuje przeprowadzenie badań archeologicznych zgodnie z przepisami o ochronie zabytków; 3) wyznacza się archeologiczną strefę ochrony konserwatorskiej, której zasięg określa się na Rysunku Planu; 4) na obszarze strefy, o której mowa w ust. 4, pkt 3, podczas prowadzenia prac ziemnych związanych z robotami budowlanymi obowiązuje nadzorowanie prac przez osobę uprawnioną do prowadzenia badań archeologicznych¹⁹.

WSKAZANIA W SFERZE INFRASTRUKTURY I KOMUNIKACJI

SYSTEM KOMUNIKACYJNY

Funkcjonalny system komunikacji jest ważnym elementem zachowania krajobrazu kulturowego. Wiodącym punktem układu Nowej Huty jest plac Centralny. Swą formą potwierdza znaczenie i rolę, jaką odgrywa w strukturze przestrzennej. Wraz z promieniście wyprowadzonymi ulicami tworzy szkielet funkcjonalno-kompozycyjny.

- Budowa obwodnicy w celu zredukowania ruchu tranzytowego samochodów ciężarowych.
- Natychmiastowe ograniczenie tonażu aut jeżdżących ul. Klasztorną w pobliżu najcenniejszych obiektów zabytkowych.
- Weryfikacja i usunięcie zbędnych znaków drogowych i drogowskazów.
- Poprawa systemu komunikacji publicznej ułatwi mieszkańcom Nowej Huty pracę w innych częściach miasta. Jej poszukiwanie to jeden z argumentów na rzecz opuszczenia dzielnicy²⁰.
- Korekty i uzupełnienia komunikacji kołowej i parkingów powinny być prowadzone w sposób nienaruszający bezkolizyjnych traktów pieszych, co jednocześnie jest jednym z największych atutów funkcjonalnych dzielnicy.
- Odnowa infrastruktury technicznej komunikacji miejskiej, optymalizacja systemu w celu poprawy jej efektywności i wydolność. Wysoki stopień zużycia technicznego i zestarzenia funkcjonalnego infrastruktury (torowiska tramwajowe) to jeden z podstawowych problemów dzielnicy. MPZP ustala się następujące zasady obsługi obszaru komunikacją zbiorową: obszar planu pozostaje w zasięgu obsługi przez istniejącą sieć linii tramwajowych, uzupełnioną przez

¹⁷ Zob. A. Rachwaniec, P.A. Wawrzyńczyk, „Sprawozdanie z badań prowadzonych na obszarze 102-57 w woj. miejskim krakowskim”, mps. 1981, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁸ Powinny, co nie znaczy, że zawsze zawierają, np. MPZP dla Centrum Nowej Huty zawiera wprawdzie oznaczenia stanowisk na rysunku planu, lecz w tekście brak jest opisowego określenia wprowadzanych ograniczeń i nakazów.

¹⁹ Uchwała NR XXXVI/464/2008 Rady Miasta Krakowa z dnia 12.03.2008 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Dolina Dłubni-Krzesławice”, art. 13, pkt 4.

²⁰ Miejski Program Rewitalizacji Krakowa, 2013, załącznik nr 2.

linię tramwaju szybkiego w ciągu ulic: Jana Pawła II – plac Centralny – aleja Solidarności; obsługę komunikacyjną obszaru dopełniają miejskie (magistralne i lokalne) oraz podmiejskie linie autobusowe.

- Konieczność rekompozycji placu Centralnego, zdominowanego przez przeszkody funkcjonalne. Środek placu jest niedostępny, odizolowany komunikacją od przestrzeni publicznych. Nie jest *de facto* użytkowany. Uporządkowania wymaga m.in. zagęszczająca się liczba słupów technicznych, bo istotnych przeszkód wizualnych zaburzających strukturę placu nie ma, a pierzeje tworzy architektura.
- Utrzymanie historycznie ukształtowanej i zachowanej sieci dróg. Główne aleje przejęły funkcję komunikacyjną, co osłabiło ich siłę kompozycyjną. Nadmiernie wybudowana zieleń ogranicza ekspozycję, natomiast intensywność ruchu samochodowego i ogrodzenia torowisk przekształciły przestrzeń łączącą w barierę wprowadzającą silne podziały. Wizualnie i funkcjonalnie dominuje kierunek wzdłuż alei, kierunki i połączenia poprzeczne uległy ograniczeniu.
- Poprawa systemu komunikacji i parkowania z uwzględnieniem historycznych struktur przestrzenno-funkcjonalnych. Trzymanie się zasad przebudowy i budowy układu komunikacyjnego ustalonych w MPZP, m.in. w obszarze PK NH nie planuje się zwiększenia liczby dróg publicznych. Przebudowy dróg mogą być podejmowane w granicach wyznaczonych terenów dróg publicznych. Połączenia dróg mogą być realizowane z wykorzystaniem rozwiązań w różnych poziomach.
- Zmniejszenie roli ciągów alei Jana Pawła II, Andersa i Solidarności jako barier przestrzennych. Główne osie, przedzielone siatką, stanowią bariery dla ruchu pieszego, który należy udroźnić, zapewniając płynną komunikację między osiedlami²¹.
- Segregacja ruchu kołowego i pieszego w przestrzeniach śródblokowych jest zachowana. Poruszanie w kwartałach jest swobodne, bezpieczne i bezkolizyjne. W przestrzeniach śródblokowych daje się zaobserwować proces podziału przestrzeni. Elementami dzielącymi są głównie budynki garaży, ogrodzenia i zieleń.
- Realizacja ustaleń planu w zakresie zagospodarowania, użytkowania i utrzymania terenów komunikacji kołowej, transportu publicznego, parkingów i komunikacji pieszej wymaga zapewnienia warunków dla poruszania się osób niepełnosprawnych (w tym z dysfunkcją wzroku) – w terenach z urządzeniami i obiektami dla komunikacji kołowej, pieszej i rowerowej.
- Uporządkowanie przestrzeni ulicznej pod kątem funkcjonalnym i estetycznym w sposób adekwatny do rangi i funkcji poszczególnych ulic i placów w strukturze obszaru (m.in. likwidacja barier, odnowienie nawierzchni, oświetlenia i elementów małej architektury, nasadzenie roślin).
- Podniesienie rangi strefy pieszej w alei Róż. Tworzenie ciągów komunikacyjnych wzorowanych na ul. Artystów.
- Wprowadzenie stref wolnych od rowerów, deskorolek i innych pojazdów cichobieżnych w miejscach o dużym ruchu pieszych – są bardziej niebezpieczne (zwłaszcza dla ludzi starszych) od samochodów, bo są bezgłośnie.

²¹ Problem izolacji jest wymieniany jako jedna z głównych słabości jednostki Perry'ego.

Liczba miejsc parkingowych zaplanowana w latach 50. czy 60. XX w. całkowicie nie przystaje do obecnych potrzeb. Liczba samochodów przyrosła gwałtownie. Trzeba więc sobie jasno i uczciwie powiedzieć: nie ma już i raczej nie będzie możliwości, aby każdy zaparkował „przed blokiem”, najlepiej pod własnym oknem. Nie można mieć równocześnie parku, ogródka jordanowskiego, słonecznej ciszy i auta „na widoku”. Rozwiązanie problemu parkowania to jedno z wyzwań dla władz dzielnicy i miasta.

- Określenie chłonności parkingowej osiedli i ewentualnie wydanie identyfikatorów uprawniających do parkowania (zwłaszcza osiedla o zabudowie zwartej typu Centrum B czy Centrum C).
- Lokalizacja nowych parkingów – studium wykonalności z uwzględnieniem koncepcji parkingów podziemnych. W MPZP ustalono następujące zasady obsługi parkingowej: utrzymania istniejących obiektów o funkcji usługowej i garaży, zgodę na lokalizację garaży (parkingów) podziemnych; dla nowo budowanych obiektów wymagana minimalna liczba miejsc dla stanowisk postojowych dla samochodów osobowych i rowerów.
- Ewentualne parkingi podziemne nie mogą być skalkulowane drogo. Niedopuszczalna jest też polityka „napędzania” klientów (głównie mieszkańców) stawianiem wszędzie zakazów zatrzymywania się i postoju (jak ma to miejsce np. w Podgórzu). Może z czasem Nowa Huta nie będzie potrzebowała takiego rabatu, ale teraz potrzebuje.
- Niezbędna jest analiza sensowności utrzymania istniejących garaży w przyszłości (na ich miejscu mogłoby powstać znacznie więcej miejsc parkingowych). Teraz ich zespoły, szpetne i zanedbane, muszą być odnowione (np. w części osłonięte zielenią). Niestety, garaże są rozsprzedane, własność rozdrobiona, są też dość wartościowe.
- Przyszłością jest lokalizacja parkingów podziemnych pod głównymi ciągami komunikacyjnymi. Według zapisów MPZP dodatkowe miejsca parkowania dla samochodów osobowych mogą być lokalizowane także w obrębie terenów komunikacji – jako pasy i zatoki postojowe – lub na wydzielonych terenach, dla których dopuszczone jest przeznaczenie na parkingi.
- Narasta potrzeba lokalizacji parkingów zbiorczych. W przestrzeniach śródblokowych występuje silna sukcesja naturalna, znacznie ograniczająca użyteczną przestrzeń i ekspozycję. Parkingi rozwijają się chaotycznie, kosztem zieleni, terenów rekreacyjnych i sportowych.
- Uporządkowanie dzikich parkingów i porozjeżdżanych trawników na terenie osiedli to niezbywalny element jakiegokolwiek planu rekompozycji zieleni.
- W miarę możliwości stosowanie zielonych parkingów w formie np. geokraty (takie jak np. przy klubie „Jędrus” na os. Centrum A).
- Zakaz parkowania – na czas dłuższy niż załadunek i wyładunek – przyczep kempingowych. Trzeba im wyznaczyć strategiczny parking na obrzeżach, bo zajmują miejsca postojowe, zwalniając je na kilka (jeśli aż tyle) tygodni w roku.
- Zakaz parkowania w osiedlach pojazdów powyżej 2,5 tony – wjazd wyłącznie na czas czynności załadunkowych; aktywność straży miejskiej w egzekwowaniu zakazu.
- Zakaz parkowania przed sieniami wjezdny, zachowanie ciągów widokowych – aktywność straży miejskiej w egzekwowaniu zakazu.

Bez infrastruktury nie ma miasta, ale nie powinna ona szpecić. Infrastruktura nie jest wyłączona z obszaru zabytkowego i np. forma latarni nie może być uzależniona wyłącznie od funkcji i liczby luksów.

- Niezbędne jest uporządkowanie anten dachowych – preferencje dla kablówki; obowiązkowe anteny zbiorcze; podobnie ograniczenia dla wszelkich wyciągów i czerpni powietrza. W MPZP umieszczono zakaz lokalizacji anten, masztów oraz innych urządzeń technicznych na dachach budynków frontowych w miejscach widocznych z poziomu przechodnia od strony przestrzeni publicznej ulic: alei Andersa, Róż i Solidarności oraz placu Centralnego.
- Anteny wolno stojące oraz lokalizowane na budynkach nie mogą stanowić dominanty w terenie, nie mogą też przesłaniać osi widokowych i kompozycyjnych wyznaczonych na Rysunku Planu.
- Infrastruktura telekomunikacyjna i anteny satelitarne powinny być przeniesione z fasad na dachy, zwłaszcza przy głównych placach i ciągach komunikacyjnych.
- Zakaz prowadzenia luźno kabli antenowych po elewacjach budynków.
- Ujednolicenie – w obrębie osiedla – oświetlenia i daszków nad bramami wejściowymi, wymiana lub „estetyzacja” metalowych drzwi do zsyków.
- Specyficznym elementem nowohuckiej infrastruktury są schrony przeciwlotnicze, które niestety ciągle nie mogą otrzymać nowej funkcji. Nie wszystkie będą placówkami muzealnymi, szlak podziemny przez Nową Hutę też nie powstaje. Może czas na publiczny konkurs na zagospodarowanie (z zachowaniem i utrzymaniem) schronów.
- Modernizacja targowiska w Mogile, rozbudowa i aktualizacja oferty – Targ Pietruszkowy w Podgórzu.
- Ogromnie ważną kwestią jest zmiana stosunku ludzi do przestrzeni wspólnej – klatki schodowe, windy, wózkownie, korytarze piwnic. To pole działania lokalnych grup, walczących ze stereotypem, że „do progu to jest moje, a za progiem nie”.
- Opracowanie katalogu form obiektów i elementów infrastruktury w ramach katalogu form małej architektury.
- Udostępnianie obszaru Parku Kulturowego poprzez istniejące i projektowane szlaki piesze, ścieżki i szlaki rowerowe, ścieżki dydaktyczne oraz odpowiednie ich oznakowanie.

Przez Nową Hutę przechodzi wiele szlaków. Analiza ich wartości i atrakcyjności to zadanie dla Małopolskiej Organizacji Turystycznej, mającej ku temu wypracowane metody i odpowiednią kadre. Najważniejsze wydają się szlaki historyczne: Szlak Twierdzy Kraków, Szlak dworów i pałaców Nowej Huty, Krakowski Szlak Modernizmu, Szlak Architektury Drewnianej, Szlak Cysterski, Szlak architektury i urbanistyki, Szlak wolnościowy. Mniej zobowiązujące są szlaki rekreacyjne, np. Zielony szlak rowerowy Nowa Huta – Dłubnia czy Czarny szlak rowerowy Kraków, Nowa Huta (pętla). Wszystkie szlaki rekreacyjne znajdujące się na obszarze Parku Kulturowego Nowa Huta można znaleźć na stronie www.malopolska.szlaki.pttk.pl.

Zadanie 1. Ochrona i uczytelnienie osi, ciągów i punktów widokowych umożliwiających bliskie i dalekie widoki na charakterystyczne elementy zagospodarowania obszaru, ze szczególnym uwzględnieniem widoków wyróżniających się.

Zadanie 2. Uczytelnienie widoku na osi alei Solidarności, przywrócenie dominanty Centrum Administracyjnego, iluminacja obiektu.

Zadanie 3. Promocja i „odkrywanie” nadal nieuświadomionych powszechnie walorów widokowych (np. udostępnienie niektórych wież i platform widokowych) – taras widokowy (może na „Świecie Dziecka”? Na bloku „francuskim”?)

Wytyczne do poszczególnych modeli:

M1

- przerzedzenie drzewostanu
- nasycenie nową funkcją
- uczytelnienie osi uzupełniających
- przywrócenie powiązań widokowych pomiędzy osiedlami
- usunięcie elementów niezgodnych z pierwotną strukturą urbanistyczną
- przywrócenie małej architektury i uzupełnienie zgodnie z potrzebami mieszkańców
- uczytelnienie struktury kwartału
- regulacja komunikacji (usunięcie samochodów sprzed pierzei, z chodników, z ważnych tras)

M2

- korekta wewnętrznych powiązań kompozycyjnych (dominacja śmietników i garaży)
- oczyszczenie z narosłych elementów wtórnych (śmietniki, garaże, ogrodzenia)
- uporządkowanie zieleni wysokiej
- częściowe odsłonięcie ścian i elewacji budynków
- uporządkowanie średniego i niskiego pietra roślinności (przedpoła widokowego)
- odtworzenie i modernizacja małej architektury
- korekta wewnętrznej komunikacji pieszej (nawarstwienie ścieżek niezgodnych ze strukturą urbanistyczną)

M3

- likwidacja pojedynczych garaży z blachy falistej
- regulacja miejsc parkingowych – usunięcie z tras pieszych (stworzenie alternatywnych miejsc parkowania)
- uczytelnienie osi uzupełniających
- przywrócenie powiązań widokowych między kwartałami zabudowy
- przywrócenie małej architektury i uzupełnienie zgodnie z potrzebami mieszkańców
- usunięcie obiektów niezgodnych z pierwotną strukturą urbanistyczną
- uczytelnienie struktury kwartałów (przerzedzenie zieleni, częściowe odsłonięcie ścian budynków tworzących ramy kompozycji)
- uporządkowanie roślinności (wysokiej, średniej i niskiej, pielęgnacja trawników, uzupełnienie żywopłotów)

M4

- przerzedzenie drzewostanu

- uczytelnienie powiązań widokowych pomiędzy osiedlami
- usunięcie elementów niezgodnych z pierwotną strukturą urbanistyczną
- przywrócenie małej architektury i uzupełnienie zgodnie z potrzebami mieszkańców
- uczytelnienie struktury kwartału
- regulacja komunikacji (usunięcie samochodów sprzed pierzei, z chodników, z ważnych tras)
- uporządkowanie kolorystyki elewacji i małej architektury

M5

- regulacja miejsc parkingowych – usunięcie z tras pieszych (stworzenie alternatywnych miejsc parkowania)
- odsłonięcie ścian budynków stanowiących ramy kompozycji
- przywrócenie małej architektury i uzupełnienie zgodnie z potrzebami mieszkańców
- usunięcie obiektów niezgodnych z pierwotną strukturą urbanistyczną
- uporządkowanie roślinności (wysokiej, średniej i niskiej, pielęgnacja trawników)

M6, M8

- przerzedzenie drzewostanu
- pielęgnacja osi kluczowej na budynek poczty
- uczytelnienie osi uzupełniających
- przywrócenie powiązań widokowych pomiędzy osiedlami
- usunięcie elementów niezgodnych z pierwotną strukturą urbanistyczną (garaże z blachy falistej, kioski, śmietniki)
- przywrócenie małej architektury i uzupełnienie zgodnie z potrzebami mieszkańców
- uczytelnienie struktury osiedla, odsłonięcie ścian i narożników stanowiących ramy kompozycji
- likwidacja ogrodzeń wtórnych
- regulacja reklam przydrożnych

M7 Centrum administracyjne

- uporządkowanie kompozycyjne (odsłonięcie budynków centrum w widoku z osi i z placu)
- udostępnienie dla pieszych – regulacja komunikacji
- uporządkowanie małej architektury
- nasycenie nową funkcją

M9 Mogilski współczesny

- uporządkowanie zieleni
- pielęgnacja osi widokowej na klasztor
- likwidacja ogrodzeń wtórnych
- regulacja reklam przydrożnych
- uporządkowanie przestrzeni targowiska

M10

- wzmocnienie powiązania komunikacyjnego pieszego między zabytkami

M11

- uczytelnienie osi widokowej na Szpital im. Żeromskiego
- uporządkowanie przestrzeni wokół szpitala
- opracowanie projektu zieleni wokół Szpitala im. Żeromskiego

- utrzymanie przedpola widokowego na Łąki nowohuckie

M12

- udostępnienie dla pieszych – regulacja komunikacji
- uporządkowanie przestrzeni międzyblokowych – przeznaczenie dla pieszych
- lokalizacja parkingów poza główną osią osiedla

M13

- modernizacja infrastruktury (alejki, pomost)
- opracowanie projektu nasadzeń zieleni średniej i niskiej

M15

- uporządkowanie kompozycyjne
- udostępnienie terenu w postaci tras pieszych
- przywrócenie powiązań widokowych i funkcjonalnych z sąsiednimi osiedlami
- pielęgnacja widoku na łąki nowohuckie
- regulacja reklam przydrożnych

M14

- likwidacja garaży z blachy falistej
- adaptacja budynku starego młyna Kirchmayerów z zachowaniem historycznego charakteru istniejącego obiektu
- utrzymanie i wyeksponowanie (korekta zieleni wysokiej) dworu Jana Matejki oraz kościoła Świętego Jana Chrzciciela i Matki Bożej Szkaplerznej
- opracowanie projektu zagospodarowania parku wokół dworku Jana Matejki

WSKAZANIA W SFERZE GOSPODAROWANIA I KSZTAŁTOWANIA ZIELENI

Zadanie 1. Ochrona funkcjonalna i kompozycyjna osi komunikacyjnych i przestrzeni publicznych wraz z integralnie z nimi związaną kompozycją zieleni, zwłaszcza historycznych ciągów alejowych, ogrodów, skwerów oraz zieleni Skarpy i Łąk nowohuckich, z dopuszczeniem rewaloryzacji i bieżącej pielęgnacji terenów zielonych²².

Zadanie 3. Dbłość o zielen to element działań na rzecz podniesienia jakości środowiska naturalnego²³ oraz atrakcyjności dzielnicy.

Zadanie 4. Zrównoważona kompozycja zieleni. Przypomnienie, że trawniki, rabaty i krzewy to też zielen, o ważnej funkcji kompozycyjnej, estetycznej i zdrowotnej. Dopływ światła

²² Poza terenem opracowania warto podjąć co najmniej następujące działania: wykupienie terenów zieleni między nowohuckimi łąkami a Wisłą – cenne tereny pełniące funkcję korytarza ekologicznego – projekt prof. S. Juchnowicza „Park Starorzeczka Wisły”; zintegrowania terenów nad rzeką Dłubnią – od ulicy Kocmyrzowskiej do Wisły. Utworzenie parku rzecznoego z włączeniem m.in. terenów w Krzesławicach, Zalewu oraz Kopca Wandy.

²³ Inne, wymieniane w opracowaniach działania to: zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza i poprawa klimatu akustycznego poprzez zredukowanie ruchu kołowego i tranzytowego; promowanie ekologicznych środków komunikacji; poprawa poziomu efektywności energetycznej budynków; zachowanie ciągłości korytarzy ekologicznych jako warunek niezbędny dla poprawnego funkcjonowania systemu przyrodniczego miasta i zasilania jego bioróżnorodności.; zagospodarowanie użytku ekologicznego łąki Nowohuckie – rewitalizacja i pielęgnacja terenów zielonych w sąsiedztwie obszaru rewitalizacji. Plan Parku Kulturowego nie analizuje zagrożeń środowiskowych.

w przestrzeni śródblokowej, miejsca zabaw dzieci, wypoczynku ludzi starszych jest równie ważny jak obecność wysokich, rozrośniętych drzew.

- Poprawa jakości środowiska poprzez pielęgnację i uzupełnianie struktury zieleni miejskiej. MPZP przyjął zasadę ochrony istniejącej zieleni, w tym: terenów zieleni parkowej, zieleni skwerów i zieleńców osiedlowych oraz zieleni towarzyszącej ciągom komunikacyjnym, ale musi być ona fachowo kształtowana.
- Skuteczna, długofalowa pielęgnacja i wymiana zieleni parkowej, osiedlowej i w ciągach komunikacyjnych – działania na podstawie programów konserwatorskich.
- Stworzenie listy gatunków pożądaných i niepożądanych; preferencje dla rodzimych gatunków (internetowa Baza Dobrych Praktyk).
- Podporządkowanie kompozycji zieleni, wielowątkowej kompozycji urbanistycznej, w tym: w skali dzielnicy przycięcie drzew i krzewów zakłócających cenne widoki – projekty uzgodnione z Miejskim Konserwatorem Zabytków. W skali osiedli przywrócenie widoków na zamknięcia kompozycyjne w postaci szczególnych elementów budynków, takich jak narożniki, bramy, balkony, przewiązki oraz przywrócenie powiązań widokowych między osiedlami,
- Dopuszczenie, za zgodą konserwatora i ZZM, rekompozycji terenów zieleni, np. odtworzenie ogrodów różanych w alei Róż oraz w parku Ratuszowym – projekt nawiązujący do stanu historycznego.
- Uczytelnienie i odnowa Plant nowohuckich – ulice Ludźmierska, Żeromskiego, Struga – pielęgnacja zieleni, infrastruktura, oświetlenie; przywrócenie mieszkańcom wygodnego i bezpiecznego ciągu spacerowego – projekt nawiązujący do stanu historycznego.
- Skoordinowany plan prześwietlenia zieleni tam, gdzie przerośnięte drzewa zaciniają fasady budynków i okna mieszkań – działania na podstawie programów konserwatorskich oraz wytycznych Miejskiego Konserwatora Zabytków.
- Rekompozycja i wzbogacenie funkcjonalne placu przy Centrum Administracyjnym.
- Zagospodarowanie rekreacyjno-parkowe fragmentu Skarpy między Centrum E a NKC. Zagospodarowanie otoczenia NCK w postaci ogrodu sztuk: ekspozycja na wolnym powietrzu, miejsce przedstawień, miejsce dla dzieci – plac zabaw w stylu Land-Art, ekspozycja rzeźb.
- Skwer (?) Zbigniewa Seiferta zamienić w całości w parking podziemny z zielonym dachem. Obecna kompozycja bez wartości.
- Poszerzenie zielonych terenów rekreacyjnych – stworzenie spójnego projektu zagospodarowania, m.in. wyznaczenie i zagospodarowanie terenów piknikowych oraz terenów sportów amatorskich: jogging, nordic-walking, skatepark, BMX-park, ściany wspinaczkowe, street workout itp. (rejon Zalewu, Skarpy).
- Rekultywacja Zalewu, przede wszystkim przywrócenie akwenowi czystej wody. Przeprowadzenie modernizacji terenów nad Zalewem: plaża, prysznice, toalety, mała gastronomia. Niezbędne jest opracowanie programu funkcjonalnego oraz połączenie obszaru z systemem parków rzecznych.
- Utworzenie Parku Rzecznego Dłubnia.
- Łąka wypoczynkowa w parku przy skarpie – leżaki.
Wyznaczenie wybiegów dla psów oraz dostawienie koszy na zwierzęce odchody.

Utrzymanie ładu, zadbanie o estetykę miasta jest kosztowne. Ale stworzenie przyjaznego klimatu zwraca się wielokrotnie w postaci wyższej cen nieruchomości, stawek najmu, wpływów z handlu i turystyki. Wiele fragmentów Nowej Huty potrzebuje relatywnie prostych zabiegów.

- Zakaz samowolnego malowania fragmentów i detali fasad: tralek, sąsiedztwa sklepów, wnęk okiennych, logii etc.
- **Usunięcie reklam z przestrzeni publicznej, według identycznych zapisów jak w planie PK Stare Miasto.**
- Zakaz zaklejania szyb reklamami na całej powierzchni – witryna ma być witryną, inaczej zatraceniu ulegają proporcje fasad.
- Zakaz umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego.
- Przywrócenie szyldów w postaci neonów (duże firmy) lub tańszych zamienników (rzemiosło) – preferencje i promowanie rozwiązań (internetowa Baza Dobrych Praktyk).
- Opracowanie wzorcowego zestawu szyldów, krojów czcionek, wspólnego znaku Nowej Huty lub PK NH (internetowa Baza Dobrych Praktyk).
- Opracowanie kompleksowego programu, a następnie wciągnięcie mieszkańców w kontrolowane upiększanie wnętrza osiedlowych.
- Opracowanie miejscowo zindywidualizowanych projektów małej architektury wraz z elementami infrastruktury, odwołujące się lub stanowiące interpretacje zachowanych oryginalnych wzorów.
- Dostosowanie standardów małej architektury w kwartałach do potrzeb m.in. rodzin z dziećmi, ludzi starszych, osób niepełnosprawnych.
- Uzupelnienie brakujących ławek – „stara” Nowa Huta to dzielnica ludzi w podeszłym wieku, dla których 200 metrów może być odcinkiem nie do pokonania, a to z kolei sprzyja wykluczeniu społecznemu.
- Stała walka z graffiti. Doświadczenia miast zachodnioeuropejskich i amerykańskich dowodzą, że postępująca degradacja przestrzeni publicznych i otoczenia wskazują potencjalne miejsca występowania zjawisk patogennych, przekładają się na pogłębienie patologii społecznych, rodzą obojętność i niechęć do partycypacji ze strony mieszkańców.
- Zadbanie o nowohuckie pomniki i tablice pamiątkowe²⁴.
- Odświeżenie, odnowienie i właściwe wyeksponowanie rzeźb plenerowych (zinwentaryzowanych przez Miejskiego Konserwatora Zabytków, m.in. os. Spółdzielcze, os. Kolorowe, park Ratuszowy, Zalew).
- Wytypowanie miejsca pod nowe rzeźby i instalacje (np. plon konkursu organizowanego wspólnie przez ASP, ZPAP i Arcelor Mital), stworzenie szlaku nowohuckiej rzeźby.

²⁴ **Pomniki:** Solidarności przy placu Centralnym; Władysława Sikorskiego (przed Technikum Mechanicznym); Jana Pawła II przed opactwem cystersów w Mogile; Wojciecha Bogusławskiego przy ul. Wacława Sieroszewskiego; ks. Jerzego Popiełuszki przed kościołem na os. Szklane Domy; ks. Jerzego Popiełuszki przed opactwem cystersów w Mogile; Prasy podziemnej okresu stanu wojennego (przed kościołem na os. Szklane Domy); 25-lecia Solidarności (przed kościołem na os. Szklane Domy); Krzyża Nowohuckiego na os. Teatralnym; Stefana Żeromskiego przed szpitalem jego imienia na os. Na Skarpie. Szczególnym obiektem jest czołg IS-2 stojący przy dawnym Domu Kombatanta. Na terenie proponowanego Parku Kulturowego jest także spora liczba tablic pamiątkowych i kommemoratywnych. Największym zbiorem tego typu inskrypcji jest opactwo mogiłskie. **Tablice** rozmieszczone w mieście upamiętniają rozpoczęcie budowy miasta (os. Wandy 14), wydarzenia polityczne (30. rocznica utworzenia TKRH NSZZ „Solidarność”, osoby związane z dzielnicą. Pełne zestawienie tablic to jedno z zadań do wykonania w ramach działań Parku Kulturowego.

Polityka informacyjna to połączone zadania wielu administracji i samorządu, mediów i wolontariuszy. Nowa Huta zasługuje na uczciwą ocenę, pokazanie jej w dobrym świetle, bez szukania sensacji. Prawda o Nowej Hucie, o jej potencjale i historii jest wystarczająco ciekawa.

- Niezbędna jest skoordynowana akcja propagandowa na rzecz Nowej Huty – co zaleca „Strategia Promocji Krakowa” – zerwanie z mniemaniem pokutującym w okolicach Rynku, że to rakowa narośl na zdrowym organizmie Krakowa. Potrzebne są nowe, weryfikowane przez naukowe ustalenia publikacje i akcje medialne (zaangażowanie ekspertów, świadków rozwoju Huty, regionalistów, samorządowców, amatorów i entuzjastów).
- Znak parku, identyfikujący się z Nową Hutą (pole do ciekawego konkursu artystycznego), musi być umieszczany np. na tramwajach i autobusach jadących przez plac Centralny. Czy „obcy”, widząc tramwaj jadący na Wzgórza Krzesławickie, wie, że jedzie on do centrum Nowej Huty?
- „Zmuszenie” biur podróży, by uwzględniły Nową Hutę, Mogiłę i Krzesławice w swej ofercie. Nowa Huta musi być reklamowana na równych prawach z innymi dzielnicami.
- Objęcie PK strefą bezpłatnego wi-fi. Ułatwi to działanie nowoczesnej sieci informacji miejskiej.
- System komunikacji wizualnej najwyższej klasy, dostosowany do stylu i charakteru miejsca oraz czytelnie eksponujący jego wielowątkowe bogactwo.
- Umieszczenie na wytypowanych obiektach tabliczki informacyjnej oraz kodu QR kreskowego na smartfony. Nowe plansze i infomaty uliczne. Ustawienie w newralgicznych punktach infomatów, za wzór tych działających w galeriach handlowych – wskazują one okoliczne atrakcje, sklepy, banki, poczty, toalety publiczne, przystanki.
- Budowa internetowej bazy informacyjnej o Nowej Hucie dawniej i dziś. W jej opracowanie muszą włączyć się instytucje miejskie (m.in. MHK, MOT), media (np. „Tygodnik Nowa Huta”) oraz rzesza entuzjastów – fotografików, blogerów, nałogowych narzekaczy, fantastów, którzy na co dzień żyją problemami dzielnicy.
- Skuteczniejsza propaganda opactwa mogińskiego i kościoła św. Bartłomieja, Krzesławic, spływu Dłubnią oraz promocja sieci szlaków wokół Huty (dwory, kościoły, cmentarze z I wojny światowej).
- Uatrakcyjnienie oferty turystycznej. Jednak eksploatacja turystyczna powinna być limitowana, ze względu na komfort życia i bezpieczeństwo substancji zabytkowej.
- Rozbudowa nowohuckiej filii MHK, promocja muzeum PRL-u w dawnym kinie „Światowid”. Udostępnienie, a nie tylko zapowiedzi, części systemu nowohuckich schronów wojennych.
- Włączenie Huty w system informacji miejskiej – brak informacji i usług okołoturystycznych może doprowadzić do spadku zainteresowania turystów dzielnicą.
- Jeśli turyści, to wypadałoby ulokować na placu Centralnym sklep z pamiątkami, pocztówkami, drobnymi lokalnymi starociami (książki, plakaty, pocztówki), może sklep KS „Hutnik”. Jeśli pamiątki, to może pokusić się o wypromowanie „pamiątki z Nowej Huty” i wsparcie lokalnych wytwórców.

Zdefiniowana siatka modeli krajobrazowych służy zapisowi stanu istniejącego (a zatem i procesów aktualnie występujących), daje podstawy do projekcji procesów oczekiwanych i destrukcyjnych, pozwala na formułowanie wytycznych i założeń polityki ochronnej. Procesy trwające, w kontekście polityki ochronnej mogą być postrzegane jako tendencje pozytywne, do rozwijania i podtrzymywania, jako synergiczny element systemu ochrony, jako tendencje występujące, ale niewpływające bezpośrednio na realizację celów ochronnych oraz jako procesy negatywne, które należy modyfikować, by móc realizować cele ochronne. Diagnoza dotycząca procesów trwających znajduje również odzwierciedlenie w analizie SWOT, gdzie szczególnie ich obecność jest zauważalna w częściach dotyczących szans i zagrożeń, jako partii analizy dynamicznej odniesionej do teraźniejszości i przyszłości. Procesy trwające, wymagające monitorowania, korygowania, ukierunkowania, intensyfikacji lub zahamowania stanowią istotę diagnostycznego rozpoznania problemu, umożliwiającego formułowanie zaleceń (część strategiczna). Zatem zapisy zawarte w tabelach, w układzie modeli krajobrazowych, bazują na rozpoznaniu owych procesów i zawierają wskazania do ich kierunkowania. W szczególności diagnoza procesów trwających znajduje wyraz w Tabelach wytycznych w zakresie ZWAK i modeli procesów przemian krajobrazu dla obszaru PK Nowa Huta oraz w wykazie działań szczegółowych w poszczególnych ZWAK, w Ustaleniach w zakresie zieleni w MPZP w obszarze PK Nowa Huta (w układzie modeli krajobrazowych i ZWAK), w Tabeli integracji ustaleń MPZP i wytycznych planu ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta oraz planszach waloryzacji zasobu i wytycznych.

Dzisiejszy stan dzielnicy wymaga regulacji, porządkowania, i określenia reguł, które ukierunkują tkwiącą w społeczeństwie energię, chęć ochrony i zmiany swego bezpośredniego sąsiedztwa. Uporządkowania wymaga sfera społeczna, polityka w zakresie urbanistyki i budownictwa. Niezbędne są działania na rzecz zieleni, komunikacji oraz szeroko rozumianej estetyki. Zieleń wymaga przede wszystkim działań w zakresie regulacji pod względem kompozycyjnym i funkcjonalnym. Komunikacja to z jednej zachowania i pielęgnowania stref pieszych, modernizacja ciągów samochodowych, z drugiej zaś rozwiązanie problemu miejsc parkingowych. Zestawione niżej problemy i propozycje działań dotyczą – w różnym stopniu – całego obszaru PK NH. Propozycje działań szczegółowych, dla poszczególnych ZWAK, zawarte są w tabelach.

Częsty w Nowej Hucie bywa sprzeciw wobec terminu rewitalizacja. Ożywienie. Sprzeciw zrozumiały, bo Nowa Huta jest cały czas miastem żywym, choć podstarzałym. Nie jest obszarem Starego Miasta, które z powodu popełnionych w przeszłości błędów i zaniechań zamieniło się w konserwatorsko-impreszowy produkt turystyczny, pomieszanie bezcennych zabytków i przyzwolenia na najprymitywniejszą rozrywkę. Nowa Huta nie potrzebuje tak rozumianej rewitalizacji. Tu ciągle ludzie chodzą (nie jadą!) po zakupy, na spacer z psem, znają swoich sąsiadów i ekspedientki w pobliskich sklepach. Ale bez wszechstronnych działań, skoordynowanych przez władze dzielnicy i miasta, proces dezintegracji tkanki społecznej – a to rzecz ważniejsza niż mury – będzie postępował. Dzielnicy potrzebne są nowe inspiracje, zadania na miarę XXI wieku, a nie tylko wspomnienia stanu z połowy ubiegłego stulecia. By radykalnie zmienić istniejący stan, potrzebne są z jednej strony spektakularne bodźce, z drugiej dbałość o stan obiektów i jakość przestrzeni publicznej, o sprawną komunikację i tereny rekreacyjne, komfort ludzi starych i wyraźną zachętę dla młodych. Nowa Huta ma atuty, które nie są wykorzystywane, ma też problemy, z którymi boryka się od lat.

Nowej Hucie potrzebne jest zatrzymanie i odwrócenie tendencji zużywania się i funkcjonalnego starzenia majątku trwałego: budynków, infrastruktury, zieleni i komunikacji. Problemem jest odpływ inwestorów i mieszkańców do innych obszarów, degradacja zabudowy mieszkaniowej wskutek braku środków finansowych wspólnot własnościowych, brak środków finansowych na przeprowadzenie na odpowiednim poziomie modernizacji systemów grzewczych i termomodernizacji budynków, brak zainteresowania inwestorów wskutek niedostatecznych warunków inwestycji. A zainteresowani zwłaszcza branża budowlana, patrzą na nowohucką przestrzeń ze zrozumieniem i szacunkiem właściwym wilkowi spoglądającemu na jagnię. Podejmą każdą próbę, by coś nowego postawić – zeszpecić historyczny układ, pisząc o jego wartości tylko w grafomańskich reklamach i odwołując się do przeszłości w coraz dziwniejszych nazwach swych realizacji.

Zagrożeniem dla obszaru Parku Kulturowego Nowa Huta jest martwota, obojętność i przyzwolenie na stagnację. Na kontynuację polityki, która sprawiła, że dzielnica stała się półpustynią: handlową, sportową, ekspozycyjną. Ta tendencja musi zostać odwrócona. Władze Krakowa są w uprzywilejowanej sytuacji, gdyż dysponują doświadczeniami z wdrażania i utrzymania Parku Kulturowego Stare Miasto, gdzie problemy są może inne, ale nie mniej złożone. Ich rozwiązywanie to wynik skoordynowanych działań osób i instytucji mających realny wpływ na zachodzące w dzielnicy procesy. Prócz władz miasta są to przede wszystkim wojewódzkie i miejskie służby konserwatorskie, wojewódzkie i miejskie służby ochrony i inspekcji, właściciele i użytkownicy obiektów i terenów, w tym z muzea i inne instytucje kultury, instytucje i agendy turystyczne, instytucje edukacyjne i oświatowe wreszcie organizacje społeczne, zwłaszcza pozarządowe. Rola tych ostatnich jest szczególnie ważna. Nowa Huta może bowiem liczyć na silną grupę swych entuzjastów, którzy nie tylko kochają swoją „małą Ojczyznę”, ale wierzą, że inni też mogą ją pokochać.

ZAŁĄCZNIK

Plan Ochrony Parku Kulturowego „Nowa Huta” w Krakowie powstał w oparciu o opracowania historyczne, konserwatorskie, architektoniczne, planistyczne, przyrodnicze i krajobrazowe, jakie wykonano dla tegoż obszaru. Na podobnym materiale źródłowym oparto też MPZP „Centrum Nowej Huty”²⁵.

Plan ochrony parku kulturowego rozszerza regulowaną ustawowo postać i zawartość planu miejscowego, dlatego też w jego części studialnej wykorzystano inną metodę podziału, waloryzacji i określenia wytycznych, niż w materiałach wyjściowych planu miejscowego. Podział Nowej Huty dla potrzeb plany ochrony oparto o kryteria morfologiczne, traktowane jako zapis przeszłych i trwających tu procesów. Podział taki pozwolił na zdefiniowanie obszarów o wewnątrznie spójnych cechach, łączących jednak różne części składowe miejskiego krajobrazu. W miejsce mechanicznego podziału na ulice, bloki zabudowy i obszary zieleni – uzyskano obszary spójne pod względem genezy, użytkowania, form, wielkości obiektów – a co za tym idzie, o zbliżonych uwarunkowaniach i problemach nie tylko konserwatorsko-ochronnych czy widokowych, ale także np. społecznych, czy związanych z potencjałem ruchu turystycznego.

Obszary o zbliżonych cechach określono jako zespoły wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych ZWA-K, gdyż składają się z różnych wizualnie, lecz wzajemnie komplementarnych wewnątrz – osiedli, ogrodów śródblokowych, parków itp.

Zespoły wewnątrz o podobnych cechach połączono w większe obszary, nazwane modelami krajobrazowymi. O ich tożsamości i odrębności stanowią zarówno różnice w strukturze zabudowy, jak i różne skalowo oraz znaczeniowo aspekty widokowe. Ekspozycja, a więc szczegółowe określenie najważniejszych otwarć i powiązań widokowych jest kolejną cechą planu ochrony parku kulturowego, odróżniającą go od innych dokumentów, np. miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Poszczególne fragmenty dzielnicy (wyodrębnione na podstawie przyjętych metod podziału), oceniono pod względem wartości historycznych i współczesnych, uwzględniając przy tym kierunki i tempo kształtujących je przemian.

W oparciu o waloryzację, określono wytyczne kierunkowe kształtowania krajobrazu dla poszczególnych zespołów wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych, wyszczególniając je dla poszczególnych typów wewnątrz (np. osiedli, ciągów komunikacyjnych, parków), występujących w danym zespole. Wytyczne podsumowano dla struktur wyższego rzędu, czyli modeli krajobrazowych.

Podkreślić należy że mogą być one i są inne, dla podobnych strukturalnie, lecz różnych genetycznie, formalnie i funkcjonalnie obszarów, występujących w innym zespole. Wskazuje to na indywidualne, hierarchiczne i równocześnie syntetyczne ujęcie problematyki. Szczególnym aspektem planu ochrony jest określenie najbardziej reprezentatywnych widoków modelowych, traktowanych jako punkty monitoringowe przebiegu przemian.

Wytyczne dla poszczególnych zespołów wewnątrz i modeli krajobrazowych porównano ze szczegółowymi zapisami planu miejscowego i przypisano poszczególne, określone przez plan działania – do określonych, jednostkowych fragmentów obszaru. Są one zestawione w tzw.

²⁵ Opracowano go w Biurze Planowania Przestrzennego UMK kierowanego przez dyr. Bożenę Kaczmarską-Michniak. Zespołem kierowała Jolanta Czyż, kierownik Pracowni Urbanistycznej i główny projektant planu.

„Wytucznych Integracji”. Powstał w ten sposób rodzaj „katalogu” działań, sięgających precyzyjnie w problemy i potrzeby dzielnicy, podzielonego na łatwiejsze w rozpoznaniu, zarządzaniu i monitorowaniu obszary. Plan ochrony parku kulturowego, jako uzupełnienie i wsparcie MPZP ujmując bardziej szczegółowo np. tendencje użytkowania, podatność na zmiany i przekształcenia, skalę zagrożeń i presji inwestycyjnej, ale także kierunki aktywnego wykorzystania najlepszych, a często dotąd pomijanych, aspektów atrakcyjności tej części Krakowa.

Narzędzie to może być doskonalone, uszczegóławiane i aktualizowane na poziomie planu zarządzania parkiem kulturowym.

Część elementów wymaga szerszego omówienia ze względu na swą wagę i przyjęte rozwiązania metodologiczne.

PODZIAŁ KRAJOBRAZU NA ELEMENTY PODSTAWOWE WRAZ Z UZASADNIENIEM

Przyjęta metoda pracy odpowiada przedmiotowi ochrony parku kulturowego, którym jest krajobraz zabytkowy. Krajobraz, będący fizjonomią, obliczem środowiska, jest najbardziej widocznym, najbardziej ogólnymi, a równocześnie najbardziej dosłownym - zapisem procesów rozgrywających się w przeszłości i trwających obecnie. Ogólny charakter przedmiotu pracy skłonił do ujęcia obszaru Nowej Huty, w sposób odmienny niż oparty na podziale administracyjno-własnościowym lub funkcjonalnym. Pierwszy kieruje się wyłącznie granicami własności, drugi – rozgraniczeniem np. na ulice, osiedla, strefy usługowe, parki. Przyjęte w ślad za takimi podziałami, metody wydzielen, stosowane np. przy sporządzaniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, mimo iż pozornie oczywiste i najprostsze, rodzą na początku trudności warsztatowe, a później kompetencyjne na poziomie decyzji w procesie zarządzania. Np. ulica, dla której najistotniejszą rolę odgrywają fasady otaczających budynków, jest od nich sztucznie oddzielona, albowiem fasady przynależą do budynków (bloków zabudowy). Podejmowane różne, niekoniecznie spójne decyzje, różne dla różnych obiektów (np. osiedli), otaczających ulicę lub plac, źle rokują harmonii podstawowego wnętrza miejskiego, jakim jest ulica czy plac.

WNĘTRZA ARCHITEKTONICZNO-KRAJOBRAZOWE

W analizie krajobrazu Nowej Huty przyjęto metodę wnętr architektoniczno-krajobrazowych, (WAK), opracowaną u progu lat 70. XX wieku w Zakładzie Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej, pod kierunkiem prof. Janusza Bogdanowskiego. Kryterium podziału na wnętrza AR-K jest najbardziej oczywiste – jest nim rzeczywista widoczność z danego miejsca, zaś przegrody dla widoczności, nazwane ścianami, stanowią też granice wydzielen na elementarne jednostki miejskie. W odróżnieniu od wnętr architektonicznych (a więc zawierających się w budynkach), wnętrza architektoniczno-krajobrazowe mają różny stopień swej materialności i wysokości; w różny też sposób dzielą krajobraz. Często podziałami granicznymi są, czytelne w oczywisty sposób materialne, wysokie ściany budynków (nazywane ścianami konkretnymi). Często są to jednak ażurowe ściany np. zieleni, nazywane wtedy ścianami obiektywnymi. Bywają też ściany w istocie nie istniejące materialnie, lecz odczuwane i podpowiadane przez doświadczenie i wyobraźnię widzów np. w zawężeniach ulic. Są to wtedy ściany subiektywne.

Badania krajobrazu Nowej Huty z analizą tysięcy istniejących na jej obszarze wnętr architektoniczno-krajobrazowych jest procesem długotrwałym, może nawet nadmiernie drobiazgowym. W obliczu współczesnych wyzwań, zagrożeń krajobrazu konieczne było więc szybsze, całościowe i syntetyczne opracowanie. Okazało się, że przy wielkiej ilości opracowań –

architektonicznych, konserwatorskich, historycznych, dotyczących terenów Nowej Huty, nie ma zbyt wielu prac, które dotyczyłyby krajobrazu²⁶, i to w sposób pozwalający na zapożyczenie racjonalnej, przyjętej już i sprawdzonej sieci wydzieleni na jednostki elementarne. Sieć taką należało więc stworzyć, jednakże jej podziały musiały być bardziej ogólne, niż pojedyncze wnętrza architektoniczno-krajobrazowe. Jako podstawowy element struktury krajobrazu przyjęto zespół wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych (dalej: ZWAK).

ZESPÓŁ WNĘTRZ ARCHITEKTONICZNO-KRAJOBRAZOWYCH (ZWAK) – KLUCZEM DO ANALIZY KRAJOBRAZU NOWEJ HUTY

Zespół wewnątrz architektoniczno-krajobraz to obszar zawierający podobne do siebie wnętrza. Przy analizie krajobrazowej najistotniejsze jest podobieństwo formy, kompozycji – a więc postaci wnętrza. W nich bowiem zapisana jest ich geneza, przeszłość, wszelkie przemiany. Pod względem postaci – wyglądu, wnętrza ulic różnią się jednak zasadniczo od wnętrza placów, te zaś – od podwórek czy ogrodów śródblokowych. Nie można ich więc porównywać łącznie, lecz w ramach poszczególnych typów. Tak więc, w ramach jednego ZWAK podobne są między sobą ulice, podwórka, ogrody itp. Będą one oczywiście nieco różne od ulic, placów czy ogrodów z innego ZWAK. Różnice pomiędzy zespołami wynikają wprost z uwarunkowań lokalizacyjnych, z historii, ekonomii, warunków społecznych itp. Jednakże dla potrzeb tego uproszczonego studium nie porównujemy geograficznych, historycznych, przestrzennych, ekonomicznych czy społecznych przyczyn tych różnic, lecz tylko ich skutki.

JAK OKREŚLONO ZESPOŁY WNĘTRZ ARCHITEKTONICZNO-KRAJOBRAZOWYCH (ZWAK)?

Dla określenia ZWAK konieczne było rozeznanie terenu, z wykorzystaniem współczesnych i historycznych map, zdjęć lotniczych i opracowań katalogowo-porównawczych, w których ujęto różne typy i aspekty krajobrazu miasta. Pozwoliło to najpierw na ogólny podział – na charakterystyczne wnętrza: wnętrza ulic i placów oraz osiedla i tereny parkowe. Podobieństwa w ramach wnętrza, pozwoliły na wydzielenie zespołów, które scalono według typów wnętrza występujących w poszczególnych ZWAK. Zarówno rodzaj, jak i skład oraz intensywność występowania tych typów wprost definiują strukturę całego zespołu, co wykazano w tabeli zasobu. Tam też określono cechy owych wiodących wnętrza. W oparciu o analizę cech krajobrazu określono 20 typów wnętrza architektoniczno-krajobrazowych:

- Aleja główna, jezdno-pieszna, w zabudowie zwartej centralnej socrealistycznej
- Aleja główna, piesza, w zabudowie zwartej centralnej socrealistycznej
- Aleja główna, jezdna, w zabudowie wewnętrznej industrialnej (o cechach doktrynalnych miasta przemysłowego, niezwiązanymi z okresem socrealizmu, zazwyczaj wcześniejszych)
- Aleja główna, jezdna, w zabudowie wewnętrznej socrealistycznej
- Aleja główna, jezdna, w zabudowie wewnętrznej socmodernistycznej (będącej próbą adaptacją wzorców modernistycznych dla potrzeb tzw. realnego socjalizmu)
- Aleja główna, jezdna, w zabudowie rozproszonej
- Ulica zbiorcza w zabudowie zwartej
- Ulica zbiorcza w zabudowie rozproszonej
- Ulica zbiorcza w zabudowie peryferyjnej, mieszanej

²⁶ W istocie każde opracowanie o historii miasta traktuje o jego krajobrazie, jednak nie on jest podmiotem, a jedynie tłem badań.

- Place w zabudowie centralnej socrealistycznej
- Place i wnętrza placowe w zabudowie wewnętrznej socrealistycznej
- Wnętrza śródblokowe w zabudowie zwartej centralnej socrealistycznej
- Wnętrza śródblokowe w zabudowie zwartej wewnętrznej socrealistycznej jednofunkcyjne (jednorodne)
- Wnętrza śródblokowe w zabudowie zwartej wewnętrznej socrealistycznej wielofunkcyjne (nawarstwione)
- Wnętrza w zabudowie wewnętrznej industrialne
- Wnętrza w zabudowie wewnętrznej socmodernistycznej
- Wnętrza w zabudowie rozproszonej
- Wnętrza zieleni publicznej komponowane
- Wnętrza zieleni publicznej spontaniczne
- Wnętrza w zabudowie historycznej przed 1949 r.

Po naniesieniu na schemat informacji historycznych, funkcjonalnych i innych otrzymano 123 ZWAK-i, które stały się podstawą dalszych analiz. Każdy typ wnętrza określono też piktogramem, ilustrującym dominujące w danym ZWAK typy wnętrza; piktogramy wprowadzono także na mapę dla łatwiejszej orientacji na planszy. Reasumując:

- **Zespoły wnętrz architektoniczno-krajobrazowych ZWA-K** są podstawowymi obszarami w oparciu o które określono typy i sposoby działań, niezbędne dla ochrony i właściwego kształtowania krajobrazu Nowej Huty, dla osiągnięcia założeń ustawowych parku kulturowego. Częściami elementarnymi ZWA-K są wnętrza architektoniczno-krajobrazowe²⁷; związkami wyższego rzędu niż ZWA-K są modele architektoniczno-krajobrazowe, jednak działania Planu Ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta przypisane są obszarom wydzielonym i określonym jako ZWA-K
- **Wydzielenia ZWA-K** nie są tożsame z podziałami administracyjnymi ani tradycyjnymi nazwami osiedli czy też nazwami ulic. Są zbliżone do nich, jednak lepiej oddają jedność, typowość i charakterystykę problemów ochrony, kształtowania oraz zarządzania na poszczególnych obszarach wydzieleni. Zespoły wnętrz architektoniczno-krajobrazowych (ZWA-K) wydzielone zostały zgodnie z rozkładem intensywności i proporcjami występowania w nich typów wnętrz architektoniczno-krajobrazowych (WA-K).

OD DEFINICJI STANU DO DEFINICJI PROCESÓW. MODELE KRAJOBRAZU NOWEJ HUTY

Zespoły wnętrz architektoniczno-krajobrazowych też mogą być pokrewne. Ułożenie hierarchii, a co za tymi idzie łatwość orientacji w rozmieszczeniu ZWAK w mieście, zaś w przyszłości – zarządzania skłoniło do określenia struktury wyższego rzędu – Modeli Krajobrazu Nowej Huty. Model krajobrazu to duża, niejednorodna struktura. Występujące w niej elementarne części krajobrazu (ZWAK, WAK) są pokrewne, choć nie jednolite genetycznie i formalnie. Ponadto sposób użytkowania, aktywności, tempo przemian też jest pokrewne. Dlatego pojęcie Modelu Krajobrazu, jako nadrzędne w stosunku do ZWAK, należy też rozumieć jako obszar występowania zjawisk, które są typowe dla grupy pokrewnych ZWAK. Modele, określono na planszach barwnymi liniami ciągłymi. Barwa linii

²⁷ Wnętrza AR-K to obszary elementarne, określone fizyczną dostępnością widokową (możliwością lub niemożnością obserwacji wzrokowej sąsiedztwa wnętrza, ograniczonego całkowicie lub częściowo nieprzejrystymi ścianami. Przy określeniu typów WA-K, a w ślad za tym – przy podziałach terenu na ZWA-K, brano rozkład i intensywność występowania charakterystycznych dla Nowej Huty cech jej krajobrazu.

obwodowych jest indywidualna dla każdego modelu. Występuje także w nazwach, numerach i ramkach, odpowiadających każdemu modelowi. Pod uwagę wzięto podstawowe cechy krajobrazu Nowej Huty:

- Cechy struktury zabudowy, a w tym: 1. Stopień domknięcia kwartału, 2. Stopień zdefiniowania i harmonia podziałów wnętrza kwartału, 3. Proporcje zabudowy i terenów biologicznie czynnych w obrębie kwartału, 4. Proporcje powierzchni kwartałów do wysokości zabudowy;
- Cechy formy zabudowy, a w tym: 1. Proporcje brył, 2. Proporcje powierzchni okien, witryn, balkonów do powierzchni elewacji, 3. Wysokość kondygnacji, 4. Formy dachów, 5. Nasycenie detalami architektonicznymi;
- Cechy przestrzeni publicznych – komunikacyjnych i reprezentacyjnych, a w tym: 1. Przeznaczenie wg założeń pierwotnych, 2. Zwartość i kulisowość ścian, 3. Proporcje szerokości traktu i wysokości zabudowy, 4. Proporcje występowania sekwencyjności wnętrza, 5. Występowanie zamknięć perspektywicznych, 6. Występowanie otwarć widokowych, 7. Stopień integralności placów i/lub ulic;
- Cechy przestrzeni publicznych – zielonych, a w tym: 1. Występowanie i jakość kompozycji krajobrazowej, 2. Jakość składu gatunkowego, 3. Zdefiniowanie przeznaczenia pierwotnego (cechy ideowo-funkcjonalne).

Procesy przemian, rozgrywające się w obszarze każdego z modeli zaczęły się od momentu powstawania zmaterializowanej w nim działalności i trwają do dziś. Struktura, forma i treść dzieł człowieka i przyrody, współtworzących, ale i współniszczących to, co zostało zarejestrowane we wnętrzach i ich zespołach, jest uzależniona od okresu, sposobu, długotrwałości przemian i innych historycznych uwarunkowań. Dlatego każdemu z wydzielonych modeli krajobrazu przyporządkowano jego syntezę przemian historycznych, nazwaną modelem retrospektywnym. Jego rodzaj związany jest z dzisiejszym odbiorem dominujących na jego obszarze form i treści.

- Rodzaj M(ontumentalny) występuje wtedy, gdy krajobraz w obrębie danego modelu ukształtowany został jako wielki, pod względem skali, formy, treści i znaczenia, najbardziej wyrazisty.
- Rodzaj It(intelektualny) występuje wtedy, gdy krajobraz ukształtowany został jako ważny pod względem treści i znaczenia (szczególnie ważnych z naukowego punktu widzenia), lecz mniej wyrazisty.
- Rodzaj E(mocjonalny) występuje wtedy, gdy krajobraz ukształtowany został przede wszystkim jako nośnik treści, oddziałujący dziś głównie na emocje, często mniej istotny z naukowego punktu widzenia.
- Rodzaj Ic(intencjonalny) występuje wtedy, gdy krajobraz ukształtowany został jako istotny nośnik treści i znaczenia, lecz na tyle mało czytelny, iż wymaga chęci, wysiłku, a więc intencji jego odkrycia lub wskazania.

Wyznacznik modelu retrospektywnego. W definicji modelu retrospektywnego występuje też wyznacznik wskazujący na stopień odporności na przemiany; dosłownie – na upływ czasu. Wynika on nie tylko z trwałości strukturalnej obiektów (a więc ich tworzywa), lecz także lokalizacji, funkcji, konotacji kulturowych itp. Określony jest umownie literą R i cyfrą. I tak R1 oznacza model najbardziej odporny na przemiany; R4 – najmniej.

Zespoły wnętrz architektoniczno-krajobrazowych, pokrewne pod względem cech formalnych, typologii WA-K oraz pod względem cech procesów powstania i przekształcania powiązane w większe struktury, nazwane modelami architektoniczno-krajobrazowymi. Pomaga to szybko definiować

ogólnie rozkład problemów ochrony i zarządzania obszarem parku. Analizy pozwoliły wyodrębnić na terenie Parku Kulturowego Nowa Huta następujące modele.

Model	Numer ZWAK	Nazwa ZWAK (w obszarze modelu)
1 CENTRALNY	1.1	PLAC CENTRALNY
	1.2	ALEJA JANA PAWŁA II „C”
	1.3	CENTRUM A (A-31)
	1.4	ALEJA SOLIDARNOŚCI „A”
	1.5	CENTRUM B (B-31)
	1.6	ALEJA RÓŻ „A”
	1.7	CENTRUM C (C-31)
	1.8	ALEJA ANDERSA „A”
	1.9	CENTRUM D SOCREAL (D-31)
	1.10	ALEJA JANA PAWŁA II „B”
	1.11	SKARPA CENTRALNA
2 PARKOWY SZWEDZKI	2.1	ALEJA RÓŻ „B”
	2.2	PARK RATUSZOWY
	2.3	ALEJA PRZYJAŹNI „II”
	2.4	BLOK SZWEDZKI
	2.5	SZKOŁA PODSTAWOWA NR 88
	2.6	SZKLANE DOMY (B-32)
	2.7	PLANTY WSCHÓD POŁUDNIE
	2.8	KOŚCIÓŁ NMP CZĘSTOCHOWSKIEJ
	2.9	PARK SZWEDZKI
3 WEWNĘTRZNY	3.1	ZBIGNIEWA SEIFERTA
	3.2	ALEJA PRZYJAŹNI „I”
	3.3	ZGODY (C-32)
	3.4	ŚWIAT DZIECKA
	3.5	PLANTY ZACHÓD, LUDŹMIERSKA
	3.6	RYDZA-ŚMIGŁEGO ZACHÓD
	3.7	ALEJA RÓŻ „C”
	3.8	RYDZA-ŚMIGŁEGO WSCHÓD
	3.9	PLANTY WSCHÓD-PÓŁNOC, STRUGA
	3.10	SZKOLNE PÓŁNOC
	3.11	SZKOLNE, ZESPÓŁ SZKÓŁ
	3.12	PLANTY PÓŁNOCNY ZACHÓD, ŻEROMSKIEGO
	3.13	ALEJA RÓŻ „D”, PLANTY PÓŁNOC, ŻEROMSKIEGO
	3.14	PLANTY PÓŁNOCNY WSCHÓD, ŻEROMSKIEGO
	3.15	PARAFIA NAJSWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA
	3.16	1000-LATKA
	3.17	TEATR LUDOWY
	3.18	OBROŃCÓW KRZYŻA „I”
	3.19	OBROŃCÓW KRZYŻA „II”
	3.20	ZESPÓŁ SZKÓŁ 2

	3.21	TEATRALNE (C-1)
	3.22	KINO „ŚWIT”
	3.23	GÓRALI (C-2 POŁUDNIE)
	3.24	ALEJA RÓŻ „E”
	3.25	ZIEŁONE (B-2 POŁUDNIE)
	3.26	SPORTOWE (B-2 POŁUDNIE)
	3.27	MOŚCICKIEGO „II”
	3.28	MOŚCICKIEGO „I”
	3.29	KRAKOWIAKÓW (C-2 PÓŁNOC)
	3.30	SŁONECZNE
	3.31	ZESPÓŁ SZKÓŁ INTEGRACYJNYCH
	3.32	UROCZE
	3.33	UL. WOJCIECHOWSKIEGO POŁUDNIE
	4 SOCMODERNISTYCZNY	4.1
4.2		ARTYSTÓW
4.3		HANDLOWE PÓŁNOC
4.4		ZESPÓŁ SZKÓŁ SPORTOWYCH
4.5		HANDLOWE POŁUDNIE (D-3)
4.6		ALEJA JANA PAWŁA II „A”
4.7		MARTEN
4.8		KOLOROWE (D-2)
4.9		PARK WIŚNIOWY SAD
4.10		ANDERSA „B”
4.11		ANDERSA „C”
4.12		SPÓŁDZIELCZE (D-1)
4.13		ZESPÓŁ SZKÓŁ EKONOMICZNYCH NR 2
4.14		GIMNAZJUM NR 48
4.15		UL. BORUTY-SPIECHOWICZA
5 ZEWNĘTRZNY	5.1	ALEJA RÓŻ „F”
	5.2	PUBLICZNA SZKOŁA IM. ŚW. WINCENTEGO
	5.3	ZESPÓŁ SZKÓŁ SPECJALNYCH
	5.4	SPORTOWE (B-2 PÓŁNOC)
	5.5	BULWAROWA PÓŁNOC
	5.6	KRAKOWIAKÓW – OSIEDŁOWA
	5.7	KRAKOWIAKÓW SM „JUTRZENKA”
6 BRAMNY	6.1	HUTNICZE (A-33)
	6.2	SOLIDARNOŚCI „B”
	6.3	STAŁOWE (A-11)
	6.4	DOM MŁODEGO ROBOTNIKA
	6.5	THM
	6.6	SZKOLNE PD (B-17)
7 CENTRUM ADMIN.	7.1	SOLIDARNOŚCI „D”
	7.2	CENTRUM ADMINISTRACYJNE
8 STARA HUTA	8.1	NA SKARPIE (A0-POŁUDNIE)
	8.2	MŁODOŚCI (A-25)

	8.3	ALEJA JANA PAWŁA II „D”	
	8.4	OGRODOWE (A0 ZACHÓD)	
	8.5	ZUCHÓW	
	8.6	WANDY (A-1 POŁUDNIE)	
	8.7	CMENTARZ MOGILSKI	
	8.8	GIMNAZJUM NR 45	
	8.9	WILLOWE (A1-PÓŁNOC)	
	8.10	BULWAROWA WSCHÓD 2	
	9 MOGILSKI WSPÓŁCZESNY	9.1	MOGIŁA PLAC TARGOWY
		9.2	ALEJA JANA PAWŁA II „E”
9.3		MOGIŁA PAWILONY	
9.4		MOGIŁA WARSZTATY	
9.5		MOGIŁA DOMKI	
10 MOGILSKI DAWNY	10.1	MOGIŁA OPACTWO	
	10.2	MOGIŁA PARK	
	10.3	MOGIŁA PRZEDPOLE	
	10.4	KOŚCIÓŁ ŚWIĘTEGO BARTŁOMIEJA	
	10.5	MOGIŁA WIEŚ	
	10.6	MOGIŁA FOLWARK	
11 SZPITALNY	11.1	ZESPÓŁ SZPITALA IM. ŻEROMSKIEGO	
	11.2	PARK IM. ŻEROMSKIEGO	
	11.3	STREFA FUNKCJI PRZYSZPITALNYCH	
	11.4	ZAPLECZE SZPITALA	
12 PRZEJŚCIOWY	12.1	KINO „SWIATOWID”	
	12.2	SZKOŁA	
	12.3	PRZYCHODNIA	
	12.4	CENTRUM „E”	
13 REKREACYJNY	13.1	ZALEW	
	13.2	K.S. WANDA	
	13.3	BOISKA SZKOLNE	
	13.4	SOLIDARNOŚCI „C”	
	13.5	UL. WOJCIECHOWSKIEGO PÓŁNC	
14 PARKOWY KRZESŁAWICKI	14.1	KRZESŁAWICE DWÓR	
	14.2	KRZESŁAWICE WIEŚ	
	14.3	KRZESŁAWICE BŁONIE	
15 PARKOWY SKARPA	15.1	PARKOWY SKARPA	

Układ modeli i siatka ZWAK stały się podstawą dalszych analiz.

WIDOKI NA- I Z- NOWEJ HUTY. ANALIZY WIDOKOWE

Problematyka widoczności jest istotna dla współczesnego i przyszłego oddziaływania Nowej Huty jako obszary funkcjonalnego i turystycznego. Na walory widokowe układu urbanistycznego zasadniczy wpływ wywierają uwarunkowania naturalne. Nowa Huta została usytuowana na terenie płaskim, ograniczonym dwoma naturalnymi skarpami. Na pierwszej skarpie oparto podstawę

założenia urbanistycznego w postaci dzisiejszej alei Jana Pawła II. Na drugim wyniesieniu terenu usytuowano kombinat. U podnóża drugiej skarpy przepływa rzeka Dłubnia, oddzielająca część przemysłową od części mieszkalnej. Dolina rzeki stała się podstawą izolacyjnego pasa zieleni. Naturalne warunki sprzyjające ekspozycji koncentrują się na krawędziach skarp. Pozostały płaski teren może stwarzać horyzontalne głębokie widoki, o ile nie zostaną one przysłonięte. W kompozycji układu w pełni wykorzystano naturalne uwarunkowania widokowe. Na krawędzi pierwszego progu zlokalizowano plac Centralny, otwierający się na Łąki nowohuckie z głębokim widokiem na południe. Na drugim progu zlokalizowano wejście i Centrum Administracyjne kombinatu w celu zapewnienia wzajemnego powiązania widokowego części mieszkalnej i przemysłowej.

Widoki są najłatwiej zacierane i zniekształcane; niemal nie chroni ich prawo, a ludzie nie uświadamiają sobie ich znaczenia. Tym ważniejsze jest ich ujęcie w planie ochrony Parku Kulturowego, jako źródle prawa lokalnego. Dokonano analizy terenowej najważniejszych otwarcie widokowych i panoramicznych na- i z Nowej Huty. Oparto się na archiwalnym materiale ikonograficznym. Określono kilkadziesiąt punktów widokowych, ciągów i osi widokowych, ustalając ich hierarchię od kluczowych, poprzez charakterystyczne i uzupełniające. Kluczowe mają znaczenie ponadlokalne, łącząc wizualnie kilka – kilkanaście ZWAK, charakterystyczne 1-2, działanie uzupełniających zamyka się w jednym ZWAK. Punkty, osie i ciągi, w rozdzielaniu barwnym na obszar Nowej Huty i Plant oznaczono na planszy i w tabeli. Dla każdego modelu krajobrazu wybrany został najistotniejszy, wiodący punkt widokowy, który przewidziano jako punkt monitoringu przemian widoków.

OCENA WARTOŚCI – WALORYZACJA

Podział na zespoły wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych stworzył sieć, pozwalającą na łączną ocenę pod względem ich wartości historycznych i współczesnych. Każda z ocen jest wartością średnio-ważoną z kilku ocen składowych. W przypadku wartości historycznych są to: stan, czytelność układu i jednorodność układu. W przypadku wartości współczesnych są to współczesne wartości formalne (estetyczne) i funkcjonalne; wartości widokowe (w tym jakość, rozległość, głębokość widoków), przyrodnicze, wreszcie chłonność krajobrazowa (czyli stopień możliwości wprowadzania współczesnych realizacji bez szkody dla całości widoku). Wartości historyczne, zestopniowane od HIST1+ do HIST 4 oznaczone są na planie szrafem pionowym o różnym zagęszczeniu oraz współczesne, od WSP1 do WSP.4 oznaczone są na planie szrafem poziomym. Kolor szrafu oznacza genezę wartości - K (kulturową) lub K-N (kulturowo-naturalną). Dla modeli krajobrazu Nowej Huty określono też kierunki ich aktualnie trwających przemian. Jest to więc znów model procesu; syntetyczna diagnoza tego, co dzieje się z danym zespołem wewnątrz staromiejskich – na naszych oczach. Określono 4 typy modelu współczesnego:

- Model kontynuacyjny – oznacza całokształt zjawisk, wskazujących na twórczą kontynuację funkcji historycznych, dbałość o formę i strukturę wszystkich elementów składowych wewnątrz (budowli, dróg, zieleni itp.).
- Model zachowujący – oznacza zjawiska, które kształtują ogólnie zachowanie formy i substancji, lecz w sposób nieingerencyjny lub oportunistyczny, zazwyczaj wiąże się to z odstępianiem od funkcji historycznych i ograniczoną dbałością o stan krajobrazu.
- Model metamorficzny – oznacza zjawiska, które kształtują krajobraz w szybki i gwałtowny sposób, co często związane jest z realizowanymi adaptacjami i przekształceniami. Nie sposób dziś jednoznacznie ocenić tych przemian. Model określa sam faktach zaistnienia i tempa.

- Model degradacyjny – oznacza zjawiska, które kształtują krajobraz w sposób jednoznacznie negatywny.

WYTYCZNE OCHRONY I KSZTAŁTOWANIA KRAJOBRAZU

Dla przyjętego podziału na ZWAK, tak w przypadku zasobu (w etapie I planu ochrony PK NH, 2015) jak i waloryzacji, określono również wytyczne wynikające z oceny wartości. Wytyczne dla poszczególnych ZWAK powstały jako wartość średnioważona wytycznych dla poszczególnych części składowych każdego zespołu. Wykorzystano podział na 20 typów wnętrz, scalając je zgodnie z pokrewieństwami w 5 grup typologicznych. Dla każdej z nich określono wytyczne działań ochronnych i konserwatorskich, a mianowicie:

- konserwacja – a więc wszelkie zabiegi, których celem jest utrzymanie stanu obecnego wnętrza, z uzupełnieniami i uczytelnieniami;
- integracja – łączenie substancji starej i nowej, scalanie układów rozerwanych i zatartych;
- rekonstrukcja – odtwarzanie nieistniejących elementów i zespołów wg danych historycznych;
- rekompozycja – tworzenie nowych wartości z wykorzystaniem lub zaznaczeniem reliktyw dawnych układów;
- kreacja – tworzenie nowych wartości z wykorzystaniem inspiracji dawnymi formami i układami.

Podobnie jak w poprzednich etapach studium, opracowano też wytyczne dla całych modeli, jako struktur większych niż zespoły wnętrz architektoniczno-krajobrazowych. Są to wytyczne o charakterze ideowym i strategicznym. Pierwszym z jest model procesu ochrony. Model procesu ochrony (dawniej strefy ochrony konserwatorskiej) na planie określony jest kolorem w obrębie terenów modeli:

- A0 – ścisłej, ochrony konserwatorskiej, zachowawczej,
- A – ścisłej ochrony konserwatorskiej,
- B – ochrony częściowej,
- E – ochrony elementów lub/i ekspozycji,
- K – ochrony podstawowych cech krajobrazowych.

Model procesu użytkowania (na planie określony jest rodzajem linii obwiedniowej terenów modeli):

- kontemplacja – to spełnienie warunków, pozwalających na najpełniejsze wykorzystanie tożsamości miejsca („genius loci”); przewaga funkcji usługowych (prymat wartości zastanej);
- kontemplacja ekstensywna – to użytkowanie z najwyższą dbałością o zastaną wartość miejsca, uwarunkowane np. funkcjami kultowymi, kommemoratywnymi; często z ograniczoną dostępnością;
- kontemplacja intensywna – to najpełniejsze użytkowanie wartości miejsca jako katalizatora aktywności, osnutej na jego fenomenie, niewymagające jednak trwałych i nieodwracalnych zmian w jego substancji;
- penetracja – to spełnienie warunków dla wprowadzania funkcji komercyjnych, przy zachowaniu możliwości odwołania się do tradycji miejsca (równowaga wartości zastanej i dodanej);
- partycypacja – prymat nowych, funkcji komercyjnych o znacznej intensywności.

Ostatnią z wytycznych, będącą prognozą – antycypacją oczekiwanych i pożądaných procesów przemian w obrębie całych modeli krajobrazu Nowej Huty jest model przyszłego procesu

kształtowania ich tożsamości. Na planie oznaczone są również stosownymi kolorami i piktogramami na rysunku planszy nr 4.

Modele procesu kształtowania tożsamości krajobrazu to:

- SUBLIMACYJNY – podkreślanie, wydobywanie, doskonalenie, uwznioślanie zastanych wartości;
- ADDYCYJNY – doskonalenie formy, funkcji, a co za tym idzie – tożsamości miejsca, poprzez dodawanie, niewielkich uzupełnień współczesnych;
- INTEGRACYJNY – łączenie dawnej i nowej formy, funkcji, a co za tym idzie – tożsamości miejsca, na zasadach równowagi;
- APLIKACYJNY – poszukiwanie nowej tożsamości poprzez wprowadzanie nowych funkcji, form, znaczeń – w nawiązaniu do tła historycznego.

WYKAZ DZIAŁAŃ W POSZCZEGÓLNYCH ZESPOŁACH ZWA-K

Plan ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta to zestaw typów działań, przypisanych do poszczególnych podmiotów działań w obrębie poszczególnych obszarów parku, nazwanych zespołami wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych (ZWA-K). Zadaniem finalnym było określenie problemów wiodących, wynikających z funkcji, formy, struktury, znaczeń oraz tempa i kierunków przekształceń poszczególnych części składowych krajobrazu Nowej Huty. Problemy wiodące to podmioty działania. To grupy cech (cechy konstytutywne) przypisane do poszczególnych grup typów krajobrazów, występujących w poszczególnych ZWA-K. Problemy te występują we wszystkich zespołach ZWA-K, jednak w różnych proporcjach. Określono 8 podmiotów działań (problemów typowych dla postaci i istnienia krajobrazu Nowej Huty). Są to:

ZS. ZABUDOWA – STRUKTURA, określona przez takie cechy i właściwości jak:

1. ZWARTOŚĆ Z (zewnątrzna). Domknięcie kwartału zabudowy, zwartość zewnętrznych ścian grupy zabudowy – budynków, grup zieleni, stanowiących ściany graniczne zespołu wewnątrz AR-K
2. ZWARTOŚĆ W (wewnętrzna). Zdefiniowanie wnętrza kwartału zabudowy, zgodność z pierwotnym rozplanowaniem, układ komunikacji, zieleni, budowli wewnątrz, tworzących wewnętrzne podziały zespołu wewnątrz AR-K.
3. RÓWNOWAGA H (w planie, horyzontalna). Proporcje zabudowy oraz terenów niegruntowych oraz zieleni wysokiej i niskiej w obrębie kwartału zabudowy, stanowiącego zespół wewnątrz AR-K
4. RÓWNOWAGA V (w przekroju, w odniesieniu do wysokości, pionowa). Proporcje powierzchni kwartałów oraz powierzchni niezabudowanych do wysokości zabudowy, wynikające z pierwotnego projektu.
5. DOSTĘPNOŚĆ. Stopień i rodzaj powiązań komunikacyjnych łączących kwartał zabudowy z zewnętrzną siecią komunikacji kołowej i pieszej; wjazdy, wejścia, bramy przejazdowe.

ZF. ZABUDOWA – FORMA, określona przez takie cechy i właściwości jak:

1. PROPORCJE. Proporcje wzajemne brył zabudowy.
2. TRANSPARENTNOŚĆ. Proporcje powierzchni okien, witryn, drzwi balkonowych, bram – do powierzchni elewacji.
3. ZWIĘCZENIA. Formy i proporcje dachów, attyk, świetlików dachowych.

4. PORZĄDKI. Formy i proporcje porządków występujących na elewacjach budynków,
5. DETALE. Nasycenie detalami architektonicznymi i ich formy – w bryłach budynków.
6. KOLOR. Występowanie pierwotnych, przewidzianych projektem barw i proporcji barw w elementach budowli. Kolor elewacji, dachów, stolarki, detali.

PK. PRZESTRZENIE PUBLICZNE, w aspekcie funkcji komunikacyjnych i reprezentacyjnych, określona przez takie cechy i właściwości jak:

1. DOGMAT (Czytelność i jakość założeń pierwotnych). Przeznaczenie komunikacji wg założeń pierwotnych, wynikających z przekonań, wymagań i uwarunkowań z czasów powstawania projektów poszczególnych części Nowe Huty, dotyczących funkcji komunikacyjnych (w tym struktury transportu), funkcji obronnych (zagrożenie bombardowaniem, możliwościami prowadzenia walk ulicznych, kontroli i pacyfikacji ludności), funkcji reprezentacyjnych i propagandowych (organizacji wieców, pochodów, kształtowania i manipulacji psychiką mieszkańców i odwiedzających).
2. ŚCIANA/KULISY. Zwartość i kulisowość ścian, budujących wnętrza w przestrzeni publicznej.
3. CIEŃ (Zasięg oddziaływania zabudowy na przestrzeń terenów komunikacji). Proporcje szerokości traktu lub rozmiarów placu i wysokości zabudowy.
4. SEKWENCJA. Występowanie świadomie kształtowanej sekwencyjności wnętrz.
5. OTWARCIA. Występowanie otwarć widokowych z przestrzeni publicznych.
6. ZAMKNIĘCIA. Występowanie zamknięć widokowych we wglądach z przestrzeni publicznych.
7. ZGODNOŚĆ. Stopień integralności pierzei i płaszczyzn (ścian i podstawy placów i/lub ulic), wzajemne odpowiadanie sobie ukształtowania komunikacji pieszej, trawników, grup zieleni, małej architektury – z formą elewacji.

PZ. PRZESTRZENIE PUBLICZNE – ZIELEŃ

1. IDEA. Zdefiniowane przeznaczenie pierwotne (cechy ideowo-funkcjonalne) zespołów zieleni.
2. KOMPOZYCJA. Występowanie i jakość kompozycji zieleni, stopień jej nieprzypadkowości i stylowości.
3. GATUNKI. Jakość składu gatunkowego zieleni.
4. ZDROWOTNOŚĆ. Stan zdrowotny zieleni.
5. URZĄDZENIE. Rodzaj, jakość elementów wyposażenia terenów zieleni: elementów rzeźbiarskich, ławek, latarni, koszy na śmieci, tablic informacyjnych, schodów terenowych, altan itp.

E. EKSPOZYCJA

1. DYSTANS. Występowanie dalekich, ponadlokalnych wglądów w krajobraz, widoków komponowanych w ramach pierwotnego założenia urbanistycznego lub świadomie zapożyczonych.
2. ROZLEGŁOŚĆ. Występowanie rozległych ekspozycji panoramicznych, o szerokim kącie ujęcia.
3. MONUMENTALNOŚĆ. Występowanie założonej monumentalizacji widoków.
4. MALOWNICZOŚĆ. Występowanie założonej lub ewolucyjnej wieloskładnikowości, spontaniczności, bogactwa, amonotonii widoków.

5. DESYGNAT. Występowanie zamierzonej demonstratywności – ekspozycji biernej wybranych budowli, pomników, grup zieleni, jako elementów pierwotnej kompozycji.
6. EFEKT. Występowanie zamierzonej sceniczności i iluzyjności widoków – efektów wydłużenia, skrócenia, rozszerzenia, powiększenia lub pomniejszenia eksponowanych obiektów, zespołów, traktów itp.
7. PLANY (HIERARCHIA PLANÓW). Występowanie założonej hierarchizacji i kulisowości widoków w ekspozycji.
8. DOMINACJA (HIERARCHIA DOMINACJI). Występowanie założonej hierarchizacji dominat, subdominant, akcentów w ekspozycji.

TYPY DZIAŁAŃ PRZEVIDZIANE W RAMACH PLANU OCHRONY PARKU KULTUROWEGO

Odpowiedzią na zidentyfikowane problemy są propozycje działań. Typy działań – to sposoby odpowiedzi na poszczególne problemy występujące w poszczególnych ZWA-K. Działania określono w wyniku diagnozy stanu, wartości, kierunku i tempa przemian krajobrazu Nowej Huty – w waloryzacji (ocenie wartości) i wytycznych (ogólnych) jego kształtowania. Działania te określono jako:

- I. **Zachowywanie.** Konserwacja Zachowawcza: działania polegające na zachowywaniu obecnego stanu wnętrza i zespołów wnętrza AR-K, zachowaniem ich granic (ścian) z minimalnymi uzupełnieniami, wynikającymi z postępu wiedzy historycznej oraz konserwatorskiej. Działania o charakterze administracyjno-ochronnym, naukowym, projektowym i wykonawczym.
- II. **Doskonalenie.** Konserwacja Postępująca (Aktywna): działania polegające na utrzymaniu i doskonaleniu obecnego stanu wnętrza i zespołów wnętrza AR-K z wymianami na elementy odtwarzane, z uwagi na szybki postęp naturalnego starzenia się substancji budowlanej i elementów szaty roślinnej. Działania o charakterze administracyjno-ochronnym, naukowym, projektowym i wykonawczym.
- III. **Uzupełnianie.** Kompletacja: działania polegające na uzupełnianiu obecnego stanu wnętrza AR-K i zespołów wnętrza AR-K za pomocą odtwarzanych od podstaw lub scalanych, brakujących drobnych elementów, znanych i potwierdzonych dzięki wynikom badań naukowych. Działania o charakterze administracyjnym, naukowym, projektowym i wykonawczym.
- IV. **Uczytelnianie.** Demonstracja: działania polegające na ciągłej korekcie czytelności i wyjaśnieniu pierwotnej idei i funkcji wnętrza i zespołów wnętrza AR-K poprzez wprowadzanie lub usuwanie drobnych elementów dla odzyskania klarowności i zrozumiałości pierwotnych założeń projektowych lub/oraz śladów istotnych przemian naturalnych i kulturowych, zapisanych w krajobrazie. Elementy wprowadzane nie zawsze muszą być wiernymi kopiami utraconych detali historycznych; w uzasadnionych przypadkach mogą stanowić współczesne nawiązanie do form historycznych. Działania o charakterze administracyjnym, planistycznym, projektowym i wykonawczym.
- V. **Porządkowanie.** Puryfikacja: działania polegające na ciągłej korekcie stanu, czytelności i jednorodności wnętrza i zespołów wnętrza AR-K poprzez usuwanie lub zamianę drobnych, spontanicznie pojawiających się, współczesnych elementów, związanych głównie z handlem, komercją, organizacją ruchu drogowego, turystycznego itp. oraz elementów zieleni i małej architektury. Działania administracyjne, przestrzenne i projektowo-techniczne, dotyczące głównie elewacji, witryn, reklam, oznaczeń, latarni ulicznych, wiat przystankowych,

- elementów wyposażenia terenów zieleni. Działanie głównie o charakterze administracyjnym, następnie projektowym i promocyjnym dobrych wzorów.
- VI. **Odnawianie.** Sanacja: działania polegające na kompleksowej poprawie stanu dzieł i kompozycji architektonicznych we wnętrzach i zespołach wnętrz AR-K. odbywające się bez większych zmian ich funkcji, formy i znaczeń. To działania dotyczące substancji obiektów i zespołów – naprawa dachów, odwodnień, elewacji, w tym ocieplenia nie niszczące wyrazu architektonicznego; naprawa chodników, działania sanitarne i dosadzenia w zespołach zieleni, jednak bez zmian ich charakteru. Działanie o charakterze administracyjnym, projektowym i doraźnym – realizacyjnym.
- VII. **Scalanie.** Integracja: działania polegające na odzyskiwaniu i uzyskiwaniu jednorodności i harmonii formy oraz poprawy funkcjonalności wnętrz i zespołów wnętrz AR-K poprzez wprowadzanie i usuwanie dużych elementów (o skali całych budynków lub ich znaczących części oraz grup zieleni) w celu połączenia wtórnie rozłączonych lub zniekształconych i zatartych układów kompozycyjnych. Elementy wprowadzane lub wymieniane mogą mieć formy nawiązujące do historycznych lub ściśle odpowiadające formie historycznej (kierunek rekompozycyjny lub rekonstrukcyjny) procesu scalenia. Działania planistyczne, projektowe i realizacyjne.
- VIII. **Wydzielanie.** Separacja: działania polegające na odzyskiwaniu i uzyskiwaniu jednorodności i harmonii formy oraz poprawy funkcjonalności wnętrz i zespołów wnętrz AR-K poprzez wprowadzanie elementów (o skali całych budynków lub ich znaczących części oraz grup zieleni) w celu rozłączenia wtórnie połączonych i przez to zniekształconych i zatartych układów kompozycyjnych. Elementy wprowadzane lub wymieniane mogą mieć formy nawiązujące do historycznych lub ściśle odpowiadające formie historycznej (kierunek rekompozycyjny lub rekonstrukcyjny) procesu wydzielenia. Działania planistyczne, projektowe i realizacyjne.
- IX. **Wydobywanie.** Ekstrakcja, Eksponowanie, Odślanianie, Odkrywanie: działania polegające na odzyskiwaniu i uzyskiwaniu właściwej, zamierzonej założeniami projektowymi lub wtórnej a uzasadnionej kompozycyjnie lub ideowo – gradacji elementów tworzących wnętrza, zespoły AR-K lub osiągalne z nich widoki i panoramy. Podkreślanie obiektów przewidzianych jako dominanty. Usuwanie drobnych i większych elementów zieleni, wtórnych elementów wyposażenia wnętrz a w niektórych przypadkach większych obiektów, stanowiących błędy kompozycyjne. Także wprowadzanie elementów ramujących, tworzących bramy widokowe, kulisy czy też podstawy i przedpola widokowe dla elementów ważnych w kompozycji lub dalekich i cennych wglądów w krajobraz (widoków zapożyczonych). Działania planistyczne, projektowe i realizacyjne o różnej skali, od prostych, doraźnych prac porządkowych do działań o skali średniej – nasadzeń grup zieleni.
- X. **Przywracanie.** Restytucja, Rekonstrukcja: działania polegające na odzyskiwaniu charakteru bardzo zmienionych i przekształconych a bardzo istotnych wnętrz lub zespołów wnętrz AR-K. To działania zawsze o dużej skali, wymagające zawsze najpierw dokładnych badań a następnie usunięcia wtórnych nawarstwień i elementów oraz układów dekompozycji. Polegają na wprowadzaniu dużych elementów – budowli, komunikacji, elementów urządzeń krajobrazu, grup zieleni które uległy zniszczeniu lub zatarciu; w uzasadnionych naukowo przypadkach może oznaczać dokończenie rozpoczętych lecz zarzuconych pierwotnych zamysłów projektów. Są to działania o charakterze administracyjnym, koncepcyjnym, planistycznym dopiero w dalszej kolejności projektowych i realizacyjnych. Wymagają długoletnich przygotowań i gromadzenia środków w oparciu o zewnętrzne programy dofinansowań.

- XI. **Mianowanie.** Identyfikacja: działania polegające na nadaniu znaczeń wnętrzom AR-K i ich zespołom, cech zwiększających ich rozpoznawalność, atrakcyjność, wydobywających ich rzeczywistą wartość oraz promowania tych cech – w sytuacji nieczytelności lub anonimowości takich wnętrz. Wprowadzanie oznaczników w krajobrazie, oraz nowych funkcji i form. Wprowadzenie nowej tożsamości miejsc, w nawiązaniu to tożsamości historycznej wnętrza AR-K lub jego sąsiedztwa. Działanie o charakterze koncepcyjnym, strategicznym, promocyjnym, często nieinwestycyjnym. W dalszej konsekwencji – projektowym i realizacyjnym.
- XII. **Przemianowanie.** Reidentyfikacja: działania polegające na przywróceniu znaczeń tym wnętrzom AR-K i ich zespołom, których dzisiejsze znaczenia i społeczna konotacja są niekorzystne. Odzyskanie dawnego ich znaczenia w celu cech zwiększenia ich rozpoznawalności, atrakcyjności i wydobywania ich rzeczywistej wartości. Odzyskiwanie tożsamości historycznej miejsc. Wprowadzanie oznaczników w krajobrazie, oraz zmian dotychczasowych funkcji i form oraz promowania tych cech. Działanie o charakterze koncepcyjnym, strategicznym, promocyjnym. W dalszym ciągu – projektowym i realizacyjnym.
- XIII. **Harmonizowanie.** Racjonalizacja aktywności miejskiej: działania polegające na ciągłej dbałości o stan wnętrz AR-K i jakość przebywania w nich poprzez racjonalne kształtowanie świadczonych tam usług i innych form aktywności miejskiej, związanych głównie z handlem, komercją, wydarzeniami artystycznymi itp. Nieinwestycyjne działania o charakterze administracyjnym, edukacyjnym, promowaniu dobrych praktyk itp., dotyczące głównie elementów ruchomych – handlu obwoźnego, spektakli ulicznych, form pojazdów i jednostek pływających, świadczących usługi turystyczne a także elementów wystroju okresowego małej trwałości.
- XIV. **Kontynuowanie.** Kreacja kontekstowa: działania polegające na kształtowaniu wnętrz i zespołów wnętrz AR-K będący kontynuacją zarówno ich cech swoistych, nadanych aktem projektowania i pierwotnej realizacji, jak i następujących później przemian. Działania nie będące likwidacją czy minimalizacją tych przemian, lecz twórczym wykorzystaniem powstałych w ten sposób cech wnętrz lub ich zespołów – celem uzyskania domniemanego efektu zgodnego z duchem dawnego projektu, lecz z uwzględnieniem upływu czasu – jak dzieło sprzed ponad 60 lat powinno wyglądać, uwzględniając rozwój zieleni i właściwe procesy antropogeniczne (dbałość o stan i harmonijne uzupełnienia). Działanie umożliwia wprowadzanie nowych elementów lecz przede wszystkim kształtowanie i przekształcanie, lecz nie likwidację narosłych cech wtórnych. Działanie typowo inwestycyjne – koncepcyjne, projektowe; inspirowanie właściwych przemian.

DIAGRAMY OPERACYJNE PLANU OCHRONY PARKU KULTUROWEGO NOWA HUTA

W ramach poszczególnych zespołów wnętrz architektoniczno-krajobrazowych – typy działań przypisane są do poszczególnych podmiotów – problemów. Na rysunku planu każdemu ZWA-K odpowiada jeden diagram operacyjny, powiązany z obrysem obszaru ZWA-K za pomocą odnośnika. Podmioty zestawione są na osi odciętych (w poziomej rubryce) diagramu operacyjnego. Typy działań zestawione są na osi rzędnych (w pionowej rubryce diagramu). Zaznaczenie pola na skrzyżowaniu rubryk pionowych i poziomych oznacza konieczność wdrażania danego działania dla danego problemu szczegółowego. Nie wszystkie typy działań mogą występować we wszystkich problemach, stanowiących podmioty działań. Dla każdego podmiotu występować może kilka typów działań. W diagramie odpowiadającym jednemu ZWA-K określone są działania najistotniejsze dla jego ochrony. Działania określone w diagramach operacyjnych są przełożone na odpowiadające im ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego – w tabeli koordynacyjnej kończącej zapis Planu Ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta.

| 50

MODEL NR: 1 Centralny		ZWAK NR: 1.1 Plac Centralny																													
Grupa ZWAK według wytycznych 3		ZS					ZF					PK							PZ					E							
		ZABUDOWA - STRUKTURA					ZABUDOWA - FORMA					PRZESTRZENIE PUBLICZNE – KOMUNIKACJA I REPREZENTACJA							PRZESTRZENIE PUBLICZNE – ZIELEŃ					EKSPOZYCJA							
		ZWARTOŚĆ Z	ZWARTOŚĆ W	RÓWNOWAGA H	RÓWNOWAGA V	DOSTĘPNOŚĆ	PROPORCJE	TRANSPARENTNOŚĆ	ZWIEŃCZENIA	PORZĄDKI	DETALE	KOLOR	DOGMAT	ŚCIANA/KULISY	CIEŃ	SEKWENCJA	OTWARCIA	ZAMKNIĘCIA	ZGODNOŚĆ	IDEA	KOMPOZYCJA	GATUNKI	ZDROWOTNOŚĆ	URZĄDZENIE	DYSTANS	ROZLEGŁOŚĆ	MONUMENTALNOŚĆ	MALOWNICZOŚĆ	DESYGNAT	EFEKT	PLANY
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	
ZACHOWYWANIE	I																														
DOSKONALENIE	II																														
UZUPEŁNIANIE	III																														
UCZYTELNIANIE	IV																														
PORZĄDKOWANIE	V																														
ODNAWIANIE	VI																														
SCALANIE	VII																														
WYDZIELENIE	VIII																														
WYDOBYWANIE	IX																														
PRZYWRACANIE	X																														
MIANOWANIE	XI																														
PRZEMIANOWANIE	XII																														
HARMONIZOWANIE	XIII																														
KONTYNUOWANIE	XIV																														

Odczytanie i interpretację wzajemne relacji problemów i działań w poszczególnych obszarach ułatwia zamieszczona niżej instrukcja ułatwiająca odszyfrowanie zapisów diagramu operacyjnego ZWA-K.

PODMIOT DZIAŁAŃ - KONSTYTUTYWNE CECHY KRAJOBRAZU HISTORYCZNEGO NOWEJ HUTY OBJĘTEGO OCHRONĄ W RAMACH PARKU KULTUROWEGO NOWA HUTA

<p>ZS. ZABUDOWA - STRUKTURA.</p> <p>1.ZWARTOŚĆ Z. Domknięcie kwartału zabudowy, zwartość zewnętrznych ścian grupy zabudowy - budynków, grup zieleni, stanowiących ściany graniczne zespołu wewnątrz AR-K.</p> <p>2. ZWARTOŚĆ W. Zdefiniowanie wnętrza kwartału zabudowy, zgodność z pierwotnym rozplanowaniem, układ komunikacji, zieleni, budowli wewnętrznej, tworzących wewnętrzne podziały zespołu wewnątrz AR-K.</p> <p>3.RÓWNOWAGA H. Propozycja zabudowy oraz terenów zielonych oraz zieleni wysokiej i niskiej w obrębie kwartału zabudowy, stanowiącego zespół wewnątrz AR-K.</p> <p>4. RÓWNOWAGA V. Propozycja powierzchni kwartałów oraz powierzchni niezabudowanych do wysokości zabudowy, wynikające z pierwotnego projektu.</p> <p>5.DOSTĘPNOŚĆ. Stopień i rodzaj powiązań komunikacyjnych łączących kwartał zabudowy z zewnętrzną siecią komunikacji kolejowej i pieszej; wjazdy, wejścia, bramy przejazdowe.</p>	<p>ZF. ZABUDOWA - FORMA.</p> <p>1.PROPORCJE. Proporcje wzajemne brył zabudowy.</p> <p>2. TRANSPARENTNOŚĆ. Proporcje powierzchni okien, witrzyn, drzwi balkonowych, bram - do powierzchni elewacji.</p> <p>3.ZWIĘCZENIA. Formy i proporcje dachów, atyk, świetlików dachowych.</p> <p>4. PORZĄDKI. Formy i proporcje porządków występujących na elewacjach budynków.</p> <p>5.DETALE. Nasylenie detali architektonicznymi i ich formy - w bryłach budynków.</p> <p>6.KOLOR. Występowanie pierwotnych, przewidzianych projektem barw i proporcji barw w elementach budowli. Kolor elewacji, dachów, stolarki, detali.</p>	<p>PK. PRZESTRZENIE PUBLICZNE - KOMUNIKACJA I REPREZENTACJA</p> <p>1.DOGMAT. Przeniesienie wg komunikacji wg założenia pierwotnych, wynikających z przekonań, wyznagań i uwarunkowań z czasów powstania projektów poszczególnych części Nowe Huty, dotyczących funkcji komunikacyjnych (w tym struktury transportu), funkcji obronnych (zagrożeń bombardowaniem, możliwościami prowadzenia walk ulicznych, kontroli i pacyfikacji ludności), funkcji reprezentacyjnych i propagandowych (organizacji wieców, pochodów, kształtowania i manipulacji psychiką mieszkańców i odwiedzających).</p> <p>2. ŚCIANA/KULISY. Zwartość i kulisowość ścian, budujących wnętrza w przestrzeni publicznej.</p> <p>3.CIEŃ. Proporcje szerokości traktu lub rozmiarów placu i wykopki zabudowy.</p> <p>4. SEKWENCJA. Występowanie świadomie kształtowanej sekwencji wnętrz.</p> <p>5. OTWARCIA. Występowanie otwartość widokowych z przestrzeni publicznych.</p> <p>6.ZAMKNIĘCIA. Występowanie zamknięć widokowych we wglądach z przestrzeni publicznych.</p> <p>7.ZGODNOŚĆ. Stopień integralności pierzei i placzyzn (ścian i podstawy placów i/lub ulic), wzajemnie odpowiadanie sobie ukształtowania komunikacji pieszej, tramwajów, grup zieleni, małej architektury - z formą elewacji.</p>	<p>PZ. PRZESTRZENIE PUBLICZNE - ZIELEŃ</p> <p>1.IDEA. Zdefiniowane przeznaczenie pierwotne (cechy ideowo-funkcyjne) zespołu zieleni.</p> <p>2. KOMPOZYCJA. Występowanie i jakość kompozycji zieleni, stopień jej nieprzypadkowości i stylowości.</p> <p>3.GATUNKI. Jakość składu gatunkowego zieleni.</p> <p>4. ZDROWOTNOŚĆ. Stan zdrowoty zieleni</p> <p>5.URZĄDZENIE. Rodzaj, jakość elementów wyposażenia terenów zieleni - elementów rzeźbiarskich, ławek, ławek, koszy na śmieci, tablic informacyjnych, schodów terenowych, altan itp.</p>	<p>E. EKSPOZYCJA</p> <p>1.DYSTANS. Występowanie dalekich, ponadlokalnych wglądów w krajobraz, widoków komponowanych w ramach pierwotnego założenia urbanistycznego lub świadomie zapożyczonych.</p> <p>2. ROZLEGLOŚĆ. Występowanie rozległych ekspozycji panoramicznych, o szerokim kącie ujęcia.</p> <p>3.MONUMENTALNOŚĆ. Występowanie założonej monumentalności widoków.</p> <p>4. MALOWNICZOŚĆ. Występowanie założonej lub ewoluującej wielokolorytowości, spontaniczności, bogactwa, amonotni widoków.</p> <p>5.DESYGNAT. Występowanie zamierzonej demonstracyjności - ekspozycji bliżej wybranych budowli, pomników, grup zieleni, jako elementów pierwotnej kompozycji.</p> <p>6.EFEKT. Występowanie zamierzonej sceniczności i rozrywności widoków - efektów wydłużenia, skrócenia, rozszerzenia, powiększenia lub pomniejszenia ekspozycyjnych obiektów, zespołów, traktów itp.</p> <p>7.PLANY (HIERARCHIA PLANÓW). Występowanie założonej hierarchizacji i kulisowości widoków w ekspozycji.</p> <p>8.DOMINACJA(HIERARCHIA DOMINACJI). Występowanie założonej hierarchizacji dominat, subdominant, akcentów w ekspozycji.</p>
--	--	---	--	---

DZIAŁANIA PRZEWIDZIANE W RAMACH PLANU OCHRONY PARKU KULTUROWEGO NOWA HUTA

I.ZACHOWYWANIE. KONSERWACJA ZACHOWAWCZA. Działania polegające na zachowywaniu obecnego stanu wnętrza i zespołów wewnątrz AR-K, zachowaniem ich granic (ścian) z minimalnymi uzupełnieniami, wynikającymi z postępu wiedzy historycznej oraz konserwatorskiej. Działania o charakterze administracyjnym-ochronnym, naukowym, projektowym i wykonawczym.

II. DOSKONALENIE. KONSERWACJA POSTĘPUJĄCA (AKTYWNA). Działania polegające na utrzymaniu i doskonaleniu obecnego stanu wnętrza i zespołów wewnątrz AR-K z wymianami na elementy odnawiane, z uwagi na szybki postęp naturalnego starzenia się substancji budowlanej i elementów szaty roślinnej. Działania o charakterze administracyjnym-ochronnym, naukowym, projektowym i wykonawczym.

III. UZUPEŁNIANIE. KOMPLETACJA. Działania polegające na uzupełnianiu obecnego stanu wnętrza AR-K i zespołów wewnątrz AR-K za pomocą odnawianych od podstaw lub scalanych, brakujących drobnych elementów, znanych i potwierdzonych dzięki wynikom badań naukowych. Działania o charakterze administracyjnym, naukowym, projektowym i wykonawczym.

IV. UCZYTELNIANIE. DEMONSTRACJA. Działania polegające na ciągłej korekcie czytelności i wyjaśnieniu pierwotnej idei i funkcji wnętrza i zespołów wewnątrz AR-K poprzez wprowadzanie lub usuwanie drobnych elementów. Odzyskiwanie klarowności i zrozumiałości pierwotnych założeń projektowych lub/raz śladów istotnych przemian naturalnych i kulturowych, zapisanych w krajobrazie. Elementy wprowadzane nie zawsze muszą być wiernymi kopiami utraconych detali historycznych; w uzasadnionych przypadkach mogą stanowić współczesne nawiązanie do form historycznych. Działania o charakterze administracyjnym, planistycznym, projektowym i wykonawczym.

V. PORZĄDKOWANIE. PURYFIKACJA. Działania polegające na ciągłej korekcie stanu, czytelności i jednorodności wnętrza i zespołów wewnątrz AR-K poprzez usuwanie lub zmianę drobnych, spontanicznie pojawiających się, współczesnych elementów, związanych głównie z handlem, komercją, organizacją ruchu drogowego, turystycznego itp. oraz elementów zieleni i małej architektury. Działania administracyjne, przestrzenne i projektowo-techniczne, dotyczące głowienie elewacji, witrzyn, reklam, oznaczeń, latarni ulicznych, wiat przystankowych, elementów wyposażenia terenów zieleni. Działania głównie o charakterze administracyjnym, następnie projektowym i promocyjnym dobrych wzorów.

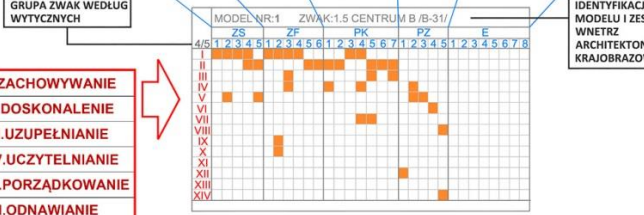
VI. ODNAWIANIE. SANACJA. Działania polegające na kompleksowej poprawie stanu dzieł i kompozycji architektonicznych we wnętrzach i zespołach wewnątrz AR-K, odbywające się bez większych zmian ich funkcji, formy i znaczeń. To działania dotyczące substancji obiektów i zespołów - naprawa dachów, odwodnień, elewacji, w tym ocieplenia nie niszczące wyrazu architektonicznego; naprawa chodników, działania sanitarne i dosadzenia w zespołach zieleni, jednak bez zmian ich charakteru. Działania o charakterze administracyjnym, projektowym i doradczym - realizacyjnym.

VII. SCALANIE. INTEGRACJA. Działania polegające na odzyskiwaniu i uzyskiwaniu jednorodności i harmonii formy oraz poprawy funkcjonalności wnętrza i zespołów wewnątrz AR-K poprzez wprowadzanie i usuwanie dużych elementów (o skali całych budynków lub ich znaczących części oraz grup zieleni) w celu połączenia w całość rozłączonych lub zniekształconych i zatartych układów kompozycyjnych. Elementy wprowadzane lub wymieniane mogą mieć formy nawiązujące do historycznych lub ściśle odpowiadające formie historycznej (kierunek recompozycyjny lub rekonstrukcyjny) procesu scalania. Działania planistyczne, projektowe i realizacyjne.

VIII. WYDZIELANIE. SEPARACJA. Działania polegające na odzyskiwaniu i uzyskiwaniu jednorodności i harmonii formy oraz poprawy funkcjonalności wnętrza i zespołów wewnątrz AR-K poprzez wprowadzanie elementów (o skali całych budynków lub ich znaczących części oraz grup zieleni) w celu rozdzielenia w całość połączonych i przez to zniekształconych i zatartych układów kompozycyjnych. Elementy wprowadzane lub wymieniane mogą mieć formy nawiązujące do historycznych lub ściśle odpowiadające formie historycznej (kierunek recompozycyjny lub rekonstrukcyjny) procesu wydzielenia. Działania planistyczne, projektowe i realizacyjne.

IX.WYDOBYWANIE. EKSTRAKCJA, EKSPONOWANIE, ODSŁANIANIE, ODKRYWANIE. Działania polegające na odzyskiwaniu i uzyskiwaniu właściwej, zamierzonej założeniami projektowymi lub wódmiej a uzasadnionej kompozycyjnie lub ideowo - gradacji elementów tworzących wnętrza, zespoły AR-K lub osiagane z nich widoki i panoramy. Podkreślanie obiektów przewidzianych jako dominanty. Usuwanie drobnych i większych elementów zieleni, wódmiej elementów wyposażenia wnętrza a w niektórych przypadkach większych obiektów, stanowiących błędy kompozycyjne. Także wprowadzanie elementów ramujących, tworzących bramy widokowe, kulisy czy też podstawy i przedpola widokowe dla elementów ważnych w kompozycji lub dalekich i cennych wglądów w krajobraz (widoków zapożyczonych). Działania planistyczne, projektowe i realizacyjne (o różnej skali, od prostych, doradczych prac porządkowych do działań o skali średniej - nasadzeń grup zieleni).

ZABUDOWA - STRUKTURA					ZABUDOWA - FORMA					PRZESTRZENIE PUBL. - KOMUNIKACJA I REPREZENTACJA							PRZESTRZENIE PUBLICZNE - ZIELEŃ					EKSPOZYCJA								
ZS					ZF					PK							PZ					E								
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8
ZWARTOŚĆ Z	ZWARTOŚĆ W	RÓWNOWAGA H	RÓWNOWAGA V	DOSTĘPNOŚĆ	PROPORCJE	TRANSPARENTNOŚĆ	ZWIĘCZENIA	PORZĄDKI	DETALE	KOLOR	DOGMAT	ŚCIANA/KULISY	CIEŃ	SEKWENCJA	OTWARCIA	ZAMKNIĘCIA	ZGODNOŚĆ	IDEA	KOMPOZYCJA	GATUNKI	URZĄDZENIE	ZDROWOTNOŚĆ	DYSTANS	ROZLEGLOŚĆ	MONUMENT	MALOWNICZOŚĆ	DESYGNAT	EFEKT	PLANY	DOMINACJA

- I.ZACHOWYWANIE
- II.DOSKONALENIE
- III.UZUPEŁNIANIE
- IV.UCZYTELNIANIE
- V.PORZĄDKOWANIE
- VI.ODNAWIANIE
- VII.SCALANIE
- VIII.WYDZIELANIE
- IX.WYDOBYWANIE
- X.PRZYWRACANIE
- XI.MIANOWANIE
- XII.PRZEMIANOW.
- XIII.HARMONIZOW.
- XIV.KONTYNUOW.

X. PRZYWRACANIE. RESTYTUCJA, REKONSTRUKCJA. Działania polegające na odzyskiwaniu charakteru bardzo zmienionych i przekształconych a bardzo istotnych wnętrza lub zespołów wewnątrz AR-K. To działania zawsze o dużej skali, wymagające zawsze najpierw dokładnych badań a następnie usunięcia wódmiej nawarstwień i elementów oraz układów dekompozycji. Polegają na wprowadzaniu dużych elementów - budowli, komunikacji, elementów urządzeń krajobrazu, grup zieleni które uległy zniszczeniu lub zatartu; w uzasadnionych naukowo przypadkach może oznaczać dokonanie rozpozycywnych lecz zarzuconych pierwotnych zamysłów projektów. Są to działania o charakterze administracyjnym, koncepcyjnym, planistycznym dopiero w dalszej kolejności projektowych i realizacyjnych. Wymagają mogą długotrwałego przygotowań i gromadzenia środków w oparciu o zewnętrzne programy dofinansowań.

XI. MIANOWANIE IDENTYFIKACJA. Działania polegające na nadaniu znaczeń wnętrza AR-K i ich zespołom, cech zwiększających ich rozpoznawalność, atrakcyjność, wydobycia ich rzeczywistą wartość oraz promowania tych cech - w sytuacji nieczytelności lub anonimowości takich wnętrza. Wprowadzanie oznaczników w krajobrazie, oraz nowych funkcji i form. Wprowadzenie nowej tożsamości miejsc, w nawiązaniu do tożsamości historycznej wnętrza AR-K lub jego sąsiedztwa. Działania o charakterze koncepcyjnym, strategicznym, promocyjnym, często nieinwestycyjnym. W dalszej kolejności - projektowym i realizacyjnym.

XII. PRZEMIANOWANIE REIDENTYFIKACJA. Działania polegające na przywróceniu znaczeń tym wnętrza AR-K i ich zespołom, których dzisiejsze znaczenia i społeczna konotacja są niekorzystne. Odzyskanie dawnego ich znaczenia w celu cech zwiększenia ich rozpoznawalności, atrakcyjności i wydobycia ich rzeczywistą wartość. Odzyskiwanie tożsamości historycznej miejsc. Wprowadzanie oznaczników w krajobrazie, oraz zmian dotychczasowych funkcji i form oraz promowania tych cech. Działania o charakterze koncepcyjnym, strategicznym, promocyjnym. W dalszym ciągu - projektowym i realizacyjnym.

XIII. HARMONIZOWANIE. RACJONALIZACJA AKTYWNOŚCI MIEJSKIEJ. Działania polegające na ciągłej dbałości o stan wnętrza AR-K i jakość przebywania w nich poprzez racjonalne kształtowanie świadczonych tam usług i innych form aktywności miejskiej, związanych głównie z handlem, komercją, wydzianami artystycznymi itp. Nieinwestycyjne działania o charakterze administracyjnym, edukacyjnym, promowaniu dobrych przykładów itp., dotyczące głównie elementów ruchomych - handlu obwoźnego, spektakli ulicznych, form pojazdów i jednostek pływających, świadczących usługi turystyczne a także elementów wystroju okresowego małej trwałości.

XIV. KONTYNUOWANIE. KREACJA KONTEKSTOWA. Działania polegające na kształtowaniu wnętrza i zespołów wewnątrz AR-K będący kontynuacją zarówno ich cech swoistych, nadanych aktem projektowania i pierwotnej realizacji, jak i następujących później przemian. Działania nie będące likwidacją czy minimalizacją tych przemian, lecz tworzącym wykorzystaniem powstałych w ten sposób cech wnętrza lub ich zespołów - celem uzyskania domniemanego efektu zgodnego z duchem danego projektu, lecz z uwzględnieniem upływu czasu - jak zdołał sprzed ponad 60 lat powinno wyglądać, uwzględniając rozwój zieleni i właściwe procesy antropogeniczne (dbałość o stan i harmonijne uzupełnienie). Działania umożliwiające wprowadzanie nowych elementów lecz przede wszystkim kształtowanie i przekształcanie, lecz nie likwidację narosłych cech wódmiej. Działania typowo inwestycyjne - koncepcyjne, projektowe; inspirowanie właściwych przemian.

PLANSZA SYNTEZY

PLANU OCHRONY PARKU KULTUROWEGO NOWA HUTA